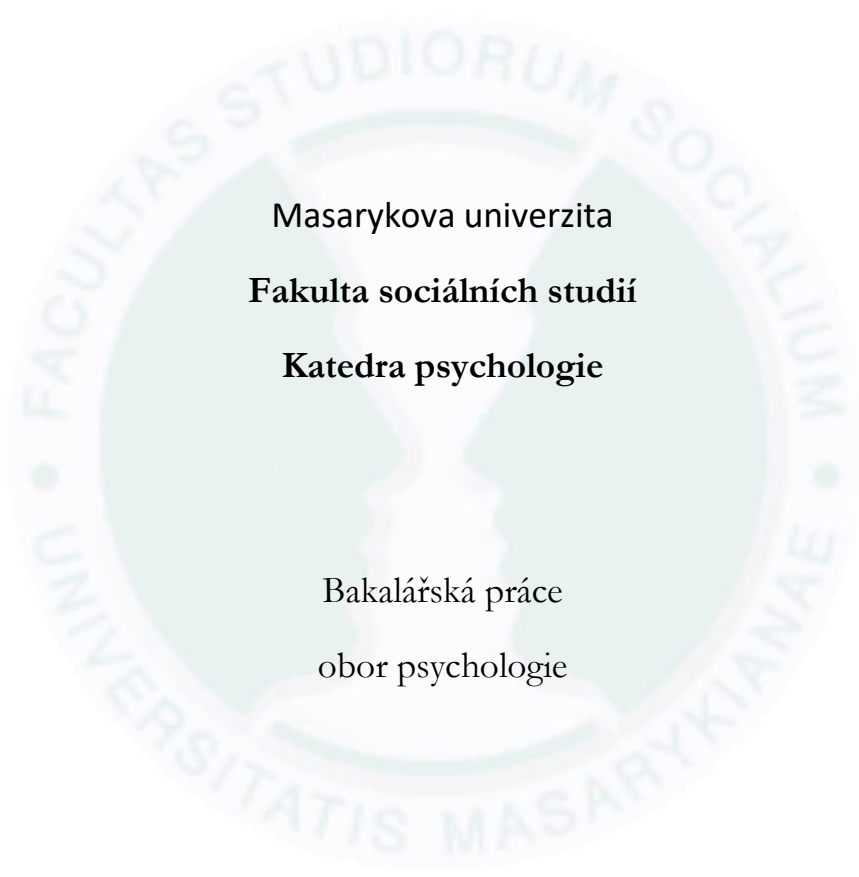

Masarykova univerzita
Fakulta sociálních studií
Katedra psychologie

Bakalářská práce
obor psychologie

ZKUŠENOST OTCŮ S ROLÍ PRIMÁRNĚ PEČUJÍCÍ OSOBY

Vypracovala: Zuzana Bajgarová

Vedoucí práce: Mgr. Lukáš Sedláček

Brno

2009

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Ostravě dne 9.12. 2009

Zuzana Bajgarová

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Lukášovi Sedláčkovi za ochotu, vstřícnost, užitečné rady a celkovou podporu při vypracování mé bakalářské práce. Velmi bych chtěla poděkovat všem účastníkům výzkumu za jejich ochotu ke spolupráci. A v neposlední řadě bych ráda poděkovala mému otci a celé rodině za celoživotní péči.

OBSAH

I. ÚVOD	str.	1
 II. TEORETICKÁ ČÁST	 str.	 3
II.1 Rodina	str.	3
II.2 Potřeba rodičovství, potřeby dětí	str.	4
II.3 Attachment	str.	5
II.3.1 Význam citového pouta	str.	5
II.3.2 Problém s citovým poutem	str.	7
II.4 Primárně pečující osoba	str.	8
II.4.1 Definice PPO	str.	8
II.4.2 PPO v datech	str.	9
II.5 Mateřství a (versus) otcovství, současnost a historie	str.	10
 II.6 Příroda versus výchova	 str.	 12
II.7 Výchovné a pečovatelské předpoklady rodičů	str.	14
II.8 Otcovská účast	str.	16
II.9 Význam otce	str.	17
II.10 Shrnutí	str.	20
 III. PRAKTICKÁ ČÁST	 str.	 21
III.1 Metodologie	str.	21
III.1.1 Výzkumný problém	str.	21
III.1.2 Výzkumná metoda	str.	21
III.1.3 Výzkumný soubor	str.	22
III.1.4 Metoda sběru dat	str.	24
III.1.5 Zpracování dat	str.	24
III.2 Představení komunikačních partnerů	str.	25
III.3 Analýza rozhovorů	str.	28
III.3.1 Péče o dítě	str.	28
III.3.2 Otec a (versus) matka	str.	35
III.3.3 Životní styl otců v roli PPO	str.	40
III.3.4 Vztah k dítěti	str.	43

III.4	Diskuze	str.	45
III.5	Kritické zhodnocení	str.	51
IV. ZÁVĚR		str.	53
V. LITERATURA		str.	54

I. ÚVOD

Je to zhruba rok, co do mého blízkého okolí přibyl nový člen. Mému příbuznému a jeho přítelkyni se narodilo dítě, syn. Hned v prvních týdnech se kolem něj rozvířila vášnivá debata. Jedním z důvodů byla skutečnost, že se jedná o prvního člena nové generace, což nutně vzbudí určitý rozruch a tím druhým byl fakt, že jeho rodiče od prvopočátku zvažovali možnost praktikovat netradiční model výchovy - s otcem v roli primárně pečující osoby.

Když jsem se tuto informaci poprvé dozvěděla, na jednu stranu jsem byla překvapená, na druhou ve mě vzbudila zájem a zvědavost. Důvodem překvapení byla skutečnost, že tato část mé rodiny je právě v záležitostech rodičovství, partnerských vztahů i rolí jejich členů značně tradiční. Upřednostňován je tradiční rodinný model, kdy žena pečuje o děti a domácnost, je takzvanou ochránkyní rodinného krbu a muž naopak zajišťuje rodinu po stránce materiální, ochraňuje ji a pro ženu i děti představuje určitým způsobem autoritu. Byla jsem tedy zvědavá, co toto uspořádání vyvolá uvnitř rodiny, zda či jaké změny nastanou v jejím myšlení a nazírání na netradiční genderové uspořádání, které do této doby patřilo spíše mezi tabu témata a hlavně zda se vůbec podaří jej v reálu aplikovat.

Podobně tradiční názor jaký zastávají členové mé rodiny, je preferován i širokou veřejností. Dle Nosála (2003) převládá u české veřejnosti názor, že roli primární pečující osoby by měla zastávat výhradně matka, příp. jiná blízká žena, nikdy však muž, protože ten nedisponuje potřebnými vlastnostmi k zajištění optimální výchovy a péče o dítě. Někteří autoři (př. Matoušek, 1993) se přiklánějí k tomuto názoru, že vlastnosti potřebné k péči o dítě jsou z biologického hlediska vlastní spíše ženám, muži naopak disponují schopnostmi potřebnými k ochraně rodiny.

Následující citace je však ukázkou, že mezi psychologickou vědeckou obcí najdeme také opačné stanovisko. „..... *muži jsou vůči malému dítěti vybaveni týmiž mechanismy jako ženy. Staví se k dítěti stejným způsobem, dotýkají se ho stejným způsobem, dívají se na něj ze stejné vzdálenosti ... Při vši specifčnosti mužského přístupu k věci jsou tu stejně jako ženy představiteli lidského rodu, kterému mondrá Matka Příroda uložila, aby chránil své obrožené potomstvo. Příroda si nemohla dovolit luxus pouhé mateřské lásky – ochranu lidskému potomstvu zajistila instinktivní výbavou obou pohlaví, žen i mužů.*“ (Matějček Z. , 1994, str. 13) Oporu tomuto přístupu poskytují mnohé výzkumy, příkladem je kniha Brendy Geiger „Fathers as Primary Caregivers“ představující její výzkum o mužích a ženách v pečující roli. Warshak pak (1996) uvádí příklady pozorování psychologů Parka a Sawina, či psychiatra Pruetta jejichž zjištění také potvrzují, že rodičovské dovednosti nejsou biologicky dané, ale spíše získané v průběhu socializace a muž může zastat roli primární pečující osoby stejně kvalitně jako žena.

Máme zde tedy mladou, nově vznikající rodinu, která je na jedné straně produktem reprodukcí se modelu tradiční rodiny, kdy úloha péče o dítě spadá do rukou matky a

otcovým úkolem je pak zajištění rodiny po stránce materiální a její ochrany. Na straně druhé rodinu, jejíž členové jsou dostatečně uvědomělí a informováni o alternativních modelech rodičovství i jejich neškodnosti pro zdravý vývoj dítěte a z převážně materiálních důvodů (protože zaměstnání ženy je finančně výhodnější než zaměstnání muže) silně uvažující o jejich aplikování. Teoreticky jsou váhy s možnostmi tradiční versus alternativní model vyrovnány, ne-li mírně nakloněny směrem k alternativnímu modelu pečujícího otce. Nicméně v průběhu jednoho roku od narození dítěte se váhy překlápily k tradičnímu modelu.

Přestože žena během několika měsíců otcovy pečovatelské role trávila s dítětem podstatně méně času, otec plnil veškeré činnosti s péčí spojené, došlo v tomto případě k naplnění všeobecné mínění, že matka je kompetentnější pro výchovu dítěte a měla by zastávat funkci primární pečující osoby.

Proč se tomu tak stalo? Případ mých příbuzných mě přivedl k otázkám, které se později staly stěžejními pro napsání bakalářské práce. V její teoretické části se zaměřím na představení základních témat souvisejících se zajištěním optimálního vývoje dítěte. V části praktické pak předložím poznatky z realizovaného výzkumu o zkušenostech mužů v rolích primární pečující osoby. A pokusím se co nejlépe odpovědět na otázku, jak se muži s každodenní péčí vyrovnávají.

II. TEORETICKÁ ČÁST

II.1 Rodina

Stěžejním tématem této práce je problematika otcovství a vliv otce na výchovu a vývoj dítěte. Otcovství však z mého pohledu nelze zkoumat izolovaně. Abychom jej mohli správně pochopit, je potřeba objasnit souvislosti s mateřstvím, rodičovstvím i významem rodiny obecně. Jako první kapitolu jsem se proto rozhodla zařadit právě téma rodiny.

Rodina je pojmem, pod kterým si možná většina z nás představí totéž, rodiče (muže a ženu), děti a případně děti jejich dětí. Představa někoho jiné však může zahrnovat např. dvě matky s dítětem nebo jen otce a jeho děti. Většinou však půjde o skupinu lidí, mezi nimiž vyrůstáme a alespoň část života žijeme. Rodina ale zdaleka nejsou jen lidé, kteří ji vytvářejí. Stojí na vztazích mezi nimi, na vzájemné potřebě, lásce či její absenci. Rodina nás ovlivňuje po celý život a ze sociálního hlediska nás připravuje na každodenní problémy. Rodinné radosti ani strasti nezůstávají za zavřenými dveřmi, provázejí nás ve škole i v práci, formují naše očekávání i ovlivňují rozhodování.

Dnes je rodina považována za základní jednotku společnosti. Tato představa, že společnost se skládá z rodin, vznikla v období klasicismu, koncem 17. století a v době osvícenství zakládajícího si na uctívání přírody a racionalismu. Tehdy byla považována za přirozený, přírodou ustanovený celek vznikající manželstvím a za základ národa (Možný, 1990). Pojetí rodiny se však v průběhu staletí posouvá. V sociologii se diskutovalo a tradiční velké rodině, o izolované nukleární rodině dle Talcotta Parsona i o postmoderní rodině. Tento vývoj byl značně ovlivněn faktory, jako jsou politická situace či pokrok v právu, medicíně a vědě. Na pohledu na rodinu se podílela II. Světová válka, stejně jako nejrůznější feministická a jiná hnutí. Dnes již tak nemůžeme vycházet pouze z tradičních představ a z monogamického modelu bílé střední třídy, přestože stále majoritní v naší společnosti. Jak píše Možný (2006, str. 25) „*Jednotná sociologická teorie rodiny dnes totiž neexistuje, stejně jako neexistuje jednotná 'rodina'.*“ (Možný, (2006), Pugh (2000), Sullerotová (1998))

To co je však pro náš účel důležité, je že víme, *že rodina může a nemusí být tam, kde se o dítě stará několik dospělých nebo kde se jedna dospělá osoba stará o několik dětí. Dítě může zažít dobrodruží rodinné výchovy, i když lidské společenství, ve kterém vyrůstá, podle zákona vůbec rodinou není.*“ (Matějček Z., 2005, str. 362)

II.2 Potřeba rodičovství a potřeby dětí

Ivo Možný (2006) říká, že touha po partnerském svazku, a vlastních dětech je stále jedním ze zásadních bodů života většiny žen i mužů a to přesto, že právě díky možnostem antikoncepce přestalo být rodičovství přirozeným údělem a stalo se možností volby. A přestože rodičovství v průběhu času částečně změnilo svou podobu, změnilo se role mužů i žen v rodině, vymizela potřeba vypěstovat dětem potravu, ušít oblečení či přímo je vzdělávat, zůstala rodině jedna základní úloha, úloha socializace dítěte směrem k dospělému samostatnému jedinci a nabyla na rozměrech důležitost citové výchovy.

Rodičovství, lidská mateřská a otcovská láska poskytují všem členům „rodiny“ uspokojení psychických potřeb. Pro rodiče představuje rodičovství možnost osobního naplnění a rozvoje, je příležitostí k sebevyjádření, přináší pocit smysluplnosti života a dává partnerství nový rozměr. Přestože rodičovství sebou nese také oběti jako omezení osobní svobody, finanční znevýhodnění či určitý možný negativní dopad na partnerský vztah, přináší hlavně radost a uspokojení a je pro člověka výzvou i zdrojem množství nepoznaných podnětů (Sobotková, 2001 in Viktorinová, 2007).

Jak napsal Matějček již v publikaci *Rodiče a děti*: „*Víme dnes jistotou, že dítě potřebuje dospělě vychovatele, kteří k němu mají vřelý citový vztah. A však stejně dobře víme, že nejde o vztah jednostranný.*“ (1986, str. 15). Matějček tento názor zdůrazňoval i později a stejně tak další autoři (např. Hamplová (2000), Singly (1999)) zdůrazňují důležitost vzájemných vztahů a naplnění citových potřeb člověka jako stěžejního významu rodiny.

Jaké potřeby konkrétně by měla rodina a rodiče zajistit dítěti pak Matějček píše v díle „O rodině vlastní, nevlastní a náhradní“ z roku 1994. Základními potřebami jsou:

- příslun dostatečného množství podnětů zvenčí, protože kvalitními smyslovými podněty (př. povídání a hraní si s dítětem) je dítě od narození příznivě stimulováno
- potřeba smysluplného světa, a tak poskytnutí dítěti řád a rodičovské vedení
- potřeba životní jistoty, aby dítě mohlo poznávat okolní svět a navazovat vztahy s důvěrou
- potřeba vlastní společenské hodnoty, které dítě dosahuje díky uznání a ocenění jinými
- a potřeba životní perspektivy umožňující plánovat budoucnost, směřovat k nějakému cíli.

Rodina, otec a matka tedy zajišťují dítěti pocit jistoty a bezpečí, potřebnou stimulaci k rozvinutí základních děděných dispozic, kterými je dítě vybaveno již při narození i potřebu soužití s jinou lidskou bytostí. Úmyslně zmiňuji matku a otce, protože jak jsem poukázala v úvodu, stejně tak jako ženy i muži jsou vybaveni formami chování nutnými k zajištění

kvalitního vývoje dítěte. Muži se „staví k dítěti stejným způsobem, dotýkají se ho stejným způsobem, dívají se na ně ze stejné vzdálenosti, mluví na něj vyšším hlasem atd.“ jako ženy a (Matějček, 1994, str. 13).

II.3 Attachment

II.3.1 Význam citového pouta

Mezi dítětem a matkou, otcem nebo jinou pečující osobou vzniká specifický vztah - citové pouto v raných fázích života dítěte. Verny a Kelly (1981) tvrdí, že k jeho vytváření může docházet již v období těhotenství, u každého z nás jedinečným a neopakovatelným způsobem. Kvalita a pevnost citové pouta je pak směrodatná pro vnímání světa jako bezpečného a neohrožujícího život jedince (dle Kulíšek, 2000).

Tématem citového přilnutí (též známé jako teorie attachmentu) se zabývali a vytvořili jeho základy psychiatr a psychoanalytik John Bowlby (1907 – 1990) a jeho spolupracovnice Mary Ainsworth (1913 – 1999). Bowlby a Ainsworth ve svých závěrech vycházeli z dlouhodobého pozorování deprivovaných dětí, pozorování matek s dětmi, jejich interakce a to jak v přirozeném tak laboratorním prostředí (Kulíšek, 2000).

Citové pouto je tedy definováno jako trvalé emoční pouto, vztah mezi dítětem a pečující osobou, který je charakteristická vzájemným ovlivňováním dítěte a matky, dále potřebou vzájemné blízkosti a to zejména v podmínkách stresu (Kulíšek, 2000). Dítě tak zažívá pocit jistoty a radosti v matčině přítomnosti, matka promítá část své osobnosti do dítěte a zároveň zažívá pocit satisfakce z pohledu na růst dítěte v nezávislou ženu nebo muže (Bowlby, 1967). Důležitým pro vztah pečující osoba – dítě je v neposlední řadě pocit bezpečného zázemí, které s citovým poutem úzce souvisí. Pociť bezpečí (secure base), ochranu a jistotu dává dítěti právě pečující osoba, díky níž je svět dítěte stabilní, bez pocitu strachu z poznávání neznámého (Ainsworth, 1982 in Holmes, 1999) (Kulíšek, 2000).

Jak bylo řečeno výše, citové pouto mezi matkou a dítětem se pravděpodobně vyvíjí již v období prenatalním. Pro vytvoření vztahu pečující osoba – dítě a tuto práci je však podstatné pouto, která se vyvíjí až v době po narození. Jak uvádí Kulíšek (2000), Holmes (1999), Ainsworth (1972) i Bowlby (1969) a další autoři vymezili čtyři fáze, během nichž ke vzniku attachmentu dochází a přiblížit je možno následovně:

Fáze před vznikem citového přilnutí (tzv. preattachment) trvá zhruba do 3 měsíce věku dítěte a v tomto období dítě ještě nerozeznává osoby ve svém okolí, je však patrná snaha o upoutání pečující osoby prostřednictvím signálů, které dítě vysílá. Následuje období rodičího se

citového přilnutí, které je závislé na schopnosti odlišit známé a neznámé tváře. „*Interakce mezi dítětem a matkou je stále více v souladu*“ (Holmes, 1999, str. 20). Dle Colin (1996) je to období, kdy pečující osoba ještě může být nahrazena jinou pečující osobou bez vážných vývojových následků (dle Kulíšek, 2000). Vyhraněné citové přilnutí (tzv. clear – cut attachment) vniká kolem 7 měsíce života dítěte a je již charakteristické snahou dítěte přiblížit se matce (jiné pečující osobě) a zůstat v její blízkosti. Jeho počátek je označován jako „období strachu z cizince“ a separace od matky od jeho počátku do zhruba 3 let dítěte by mohla mít značně nepříznivé následky pro jeho vývoj. Závěrečné období je obdobím partnerství (goal – corrected partnership), trvá od 3, 4 let do konce dětství. Dítě si začíná vytvářet vlastní identitu i chápat potřeby ostatních (Kulíšek, 2000; Holmes, 1999).

J. Bowlby hovoří v souvislosti s pečující osobou o matce a celou teorii attachmentu zkoumal na matkách, nikdy na otcích, nicméně vlastně nikdy netvrdil, že mezi otcem a dítětem stejný vztah nemůže vzniknout. Později dokonce své závěry částečně revidoval a připustil, že by bylo vhodné i tomuto tématu věnovat výzkumnou pozornost. (Madsen, Lind, & Munck, 2002)

Pouto, které vzniká mezi pečující osobou (dále PO) a dítětem není vždy stejně kvalitní, pevné a přínosné pro optimální vývoj jedince. Autoři Ainsworth, Bowlby a další se zasloužili o vytvoření typologie attachmentu, která rozlišuje vzniklé vazby mezi dítětem a PO. Kategorie jednotlivých autorů se vždy zcela neshodují, Kulíšek (2000) uvádí základní typologii M. Ainsworth, která rozlišuje jistý typ citového přilnutí charakteristický vyhledáváním pečující osoby dítětem, která pro něj skutečně představuje secure base. Typ vyhýbavý (též avoident), kdy dítě s PO neudrží blízký kontakt, ale naopak je odtahované. Děti spadající do kategorie vzdorovitý (resistent) „*se vůči PO chovají značně ambivalentně. Mají potřebu její blízkosti, ale zároveň ji odmítají*“ (Kulíšek, 2000, str. 413). A doplněný typ úzkostně-dezorientovaný (anxious-disoriented) zahrnující děti chovající se značně nekonzistentně, vyhýbavě i odmítavě, často se známkami deprese či zmatenosti (Kulíšek, 2000) (Holmes, 1999).

Takto vytvořené citové pouto s primární pečující osobou hraje důležitou roli v průběhu celého dalšího života jedince. Jestliže bylo výše nastíněno chování dítěte k pečující osobě, pak toto chování i zmíněné kategorie mají svůj odraz v dospělosti. Jak upozorňuje Howe (1999), známý „Internal working models“ poukazuje právě na skutečnost, že na základě vzniklého citového pouta s primární pečující osobou jedinec dále rozvíjí své vnitřní citové nastavení, otevírá se svému okolí, učí se poznávat sebe sama i ostatní, utvářet sebehodnocení a přijímat zájem ochranu jiných osob. Vytvořené citové pouto však musí být dále posilováno a udržováno v průběhu celého života prostřednictvím trvajícího blízkého vztahu mezi dítětem a blízkou osobou.

II.3.2 Problémy s citovým poutem

Ne vždy se dítěti dostane potřebné citového přijetí ze strany jeho rodičů a biologické rodičovství není základní pro rozvinutí onoho vztahu. „*Příslušnost k ženskému pohlaví automaticky neznamena mateřskou kvalifikaci a příslušnost k mužskému pohlaví neznamena mateřskou diskvalifikaci*“ (Matějček Z. , 1994, str. 13). A tak psychologické přijetí dítěte, jistota vztahu a dostatečných podnětů není nikdy zaručena. Děti se mohou dostávat a často se dostávají do kontaktů s lidmi a situacemi představujícími pro jejich vývoj značné riziko. Rizikové dospělí jsou nebezpeční jak pro druhé, tak sami pro sebe, mohou to být lidé duševně nemocní, nevyspělí, zaostalí či postižení, alkoholici, toxikomani, ale také rodiče mladiství, na rodičovství nepřipravení.

Stejně tak samotné děti mohou být rizikové, někdy děti, „*které se chovají zvláštně, mají zvláštní povahu a zvláštní sklony ...na straně vychovatele (i ne-vychovatele) provokují nevhodně, nepřiměřené chování*“ (Matějček Z. , 1994, str. 27).

Rizikové dospělí a i děti, nejhůře spolu, se pak dostávají do situací, které svou nebezpečností mohou mít dalekosáhlé důsledky pro dětský vývoj. Samozřejmě i bez potenciální „rizikových“ jsou situace působící kriticky. Úmrtí v rodině, rozvod nebo třeba náhradní rodinná péče mohou přinést do života dítěte komplikace.

Jednou ze závažných „komplikací“ může být **psychická deprivace**, která je definována jako následek dlouhodobého neuspokojování základních (vitálních) psychických potřeb dítěte a to v dostatečné míře a v pravý vývojový čas. (Matějček, Bubleová, & Kovařík, 1995). Těmito potřebami je myšleno množství, proměnlivost a kvalita vnějších podnětů, smysluplnost světa, prvotní emocionální a sociální vztah, sociální uplatnění a vědomí vlastní identity a nakonec potřeba otevřené budoucnosti udržující životní aktivitu (Matějček & Dytrych, 1994).

Přestože ne vždy je záměrem „rizikových“ někomu ublížit a ne vždy se riziková situace může negativně na jedinci podepsat, je potřeba před nimi děti a celé rodiny chránit a bránit tak negativním důsledkům (Matějček Z. , 1994).

II.4 Primárně pečující osoba¹

II.4.1 Definice PPO

Teorie attachmentu po celou dobu pracuje právě s pojmem primární pečující osoby. Kdo je tedy primární pečující osoba a jakými vlastnostmi či schopnostmi by měla oplývat, aby poskytovala dítěti vhodné podmínky pro vývoj?

Sedláček ve své definici primárního rodiče vychází z textů Bowlby (1988) a Ainsworth (1964) a představuje ji následovně „... *pojmem primární rodič se rozumí ta osoba, která jednak uspokojuje základní potřeby dítěte (fyzické i citové), zároveň je však nutná zpětná vazba dítěte, které tento vztah opětuje: v krizových situacích vyhledává a obrací se k primární pečující osobě, sdílí s ní větší část emocí...*“ (Šmídová & ed., 2008)

Kulíšek (2000) pak cituje několik dalších autorů, kteří přispěli k vymezení PPO. Zmiňuje Winnicotta a jím zavedený pojem „dostatečně dobré matky“, „*kteřá posilu svou blízkostí a zralou a citlivou interakcí s dítětem základní pocit bezpečí*“ (Kulíšek, 2000, str. 415). Adsheada (1998) poukazuje na primární pečující osobu jako na „afektivní kontejner“, který pomáhá dítěte vyrovnávat se z úzkostí, je pro něj tedy osobu přínosnou a významnou. A v neposlední řadě Watterse a Gaoa a jejich faktory významné pro PO jako jsou citlivost k signálům dítěte, snahu kooperaci, fyzická a psychická dosažitelnost a přijímání potřeb dítěte.

PPO by tedy měla být osobou pro dítě významnou, zajišťující bezpečné zázemí, otevřenost a připravenost k naplnění základních potřeb dítěte. Přestože Bowlby i další autoři v souvislosti s PPO často zmiňují matku. Není striktně dáno, že matka nebo žena je jedinou možnou a vhodnou osobou pro zastávání role PPO. Jak ukazují mnohé novější studie, pro optimální vývoj dítěte je směrodatné právě to, zda jsou uspokojovány jeho základní potřeby a nikoli to, zda roli PPO vykonává matka nebo otce (příp. jiná žena nebo muž). Psychiatr Kyle Pruett z Yalovy univerzity shrnul své zjištění z výzkumů primárně pečujících otců následovně: „*Vím zcela určitě, že muži mohou být kompetentní, schopní a tvořiví pečovatelé o novorozence. Je to velmi pozoruhodné, většina mužů je totiž vychovávána s přesvědčením, že jsou jakýmsi přírodním zákonem předurčeni k neefektivnosti v pečovatelských pracích...*“ (cit. dle Warshak, 1996, str. 32 - 33).

¹ Primárně pečující osoba – dále PPO

II.4.2 PPO v datech

V naší společnosti a myslím tím euroamerickou kulturu, převládá rodinné upořádání, kde roli primárně pečující osoby zastává matka, případně jiná žena. Konkrétně v České republice, přestože dochází k postupnému se zvyšování počtu mužů pečujících o dítě, využívá tuto variantu mezi 1 – 3% mužů. Data v článku na internetového serveru „Táta doma“ uvádějí, že 1,5% z čerpaných rodičovských dovolených využívají muži. V roce 2008 se jednalo konkrétně o 5724 osob. Je potřeba brát v úvahu, že ne všichni otcové a matky primárně pečující o děti čerpají rodičovskou dovolenou a pobírají rodičovský příspěvek, proto je uváděn pouze přibližný odhad právě mezi 1 – 3%. Tyto čísla jsou srovnatelná s Německem či Rakouskem, v porovnání se severskými zeměmi jako Švédsko či Norsko jsou z určitého pohledu velmi nízká. Ale přestože, v těchto zemích využívá možnost rodičovské dovolené až 80% mužů, délka jejího trvání i její podmínky jsou v porovnání s nastavením v ČR značně odlišné. Např. rodičovská dovolená otců není čerpaná v plné výši, ale jen v řádu několika měsíců, náhrady mzdy po dobu až 1 roku dosahují až 100% výdělku. Tyto informace se mohou stát zavádějícími, ale v konečném součtu jak uvádí Nešporová (2006) - zdroj Einasdóttira a Pétusdóttira (2004) - počty mužů využívající rodičovskou dovolenou v jednom roce z celkového počtu činí zhruba 30% (Nešporová, 2006; Počet mužů na rodičovské dovolené, 2009).

Ať už tedy vycházíme z dat v pro ČR nebo pro severské země, vždy je v konečném výsledku patrné, že preferovány v roli pečující osoby jsou stále ženy. Na otázku proč tomu tak je, zda je toto nastavení účelné a významné převážně z pohledu vývojové psychologie nebo je spíše odrazem diskurzu soudobé společnosti se pokusím odpovědět na následujících stránkách.

II.5 Mateřství a (versus) otcovství, současnost a historie

Ženy jsou preferovány v rolích primárně pečujících osob, po narození dítěte, s nímž zůstávají na mateřské a rodičovské dovolené, opouštějí svá pracovní místa i na několik let, aby se naplno mohli věnovat úkolu nebo životnímu poslání péči o dítě. Jako pečující osoby nejsou voleny jen v kompletních rodinách s matkou, otce a dítětem příp. dětmi. V případě rozvodu je dítě svěřováno převážně do péče matky, často do výhradní péče matky, otcům zůstává vůči dítěti vyživovací povinnost a právo návštěv. Varianty jako soudem ustanovena střídavá péče, kdy dítěti je umožněn rovnoměrný kontakt s oběma rodiči, kteří se rovným dílem podílejí na jeho výchově, jsou doposud využívány jen v omezené míře. (např. Hastrmanová(n.d.), Warshak (1996) Svěření dítěte do výhradní péče otce pak nastává jen ve zcela výjimečných případech, např. je-li matce prokázáno soustavné zanedbávání povinností vůči dítěti. Toto nastavení je dle Warshaka (1996) společenským zvykem, který přestože byl vytvořen v nedávné minulosti, je považován za zcela přirozený a správný a je běžným myšlenkovým stereotypem², že žena je kompetentní osobou a nositelkou vlastností potřebných k výchově dítěte.

V historii ale tento pohled běžný nebyl, vrátíme-li se do dob, kdy rodiny žily ve skupinách, tedy před vznikem párového manželství, uvidíme, že otázky péče o děti byly spíše záležitostmi instinktivní potřeby zachování rodu než rozdělení rolí v rodině či mocenského postavení mužů a žen. S postupem doby se začaly skupiny členit, vytvářet se první „párová manželství“ a následně patriarchální společnost, v níž muž díky svým fyzickým předpokladům zajišťoval bezpečí a obživu rodiny, žena pak péči o dítě. Kompetence se tedy jakoby účelně rozdělily. Díky tomuto účelnému rozdělení se vytvořil základní předpoklad otce jako hlavy rodiny (Chorvát, 1986).

Skutečné pojmenování muže jako otcovské autority pak vyslovil Aristoteles. Ve své myšlence vycházel z nerovnosti mezi lidmi, která je přirozená, protože „*nejdokonalejší mezi členy přirozeně rozkazuje ostatním členům rodiny*“ (Chmelářová, 2008). Tento pohled se pak reprodukoval srze jednotlivá staletí. „*V dobách antického Říma, měli otcové naprostou moc nad svými dětmi – mohli je prodávat do otroctví nebo dokonce zabít. Práva matek prakticky neexistovala. V případě rozvodu přešla péče o dítě automaticky na otce.*“ (Warshak, 1996, str. 24). Ve středověku, byl tento postoj jen dále upevňován. Křesťanství zdůrazňovalo nutnost manželského svazku, ale nastavilo striktní diskurz v otázkách sexu. Byl upřednostňován život v celibátu a askezi, nebyly pěstovány vztahy mateřské či otcovské, ale otcovská a manželská autorita muže byla dále upevňována odvoláváním se na

² Stereotyp je definován jako zjednodušené přesvědčení o jedinci nebo skupině jakožto nositeli určitých vlastností bez ohledu na individualitu osobnosti, přičemž stereotypy jsou velmi odolné vůči změně. (Aronson, 2005)

texty Genéze, v nichž žena je stvořena z mužského žebra a zároveň svými hříchy – svedením muže - představuje zkázu pro muže a všechna jeho pokolení. (Chorvát, 1986; Chmelářová, 2008)

Ještě v 18. století se „*na otce pohlíželo jako na přirozeného ochránce dětí...*“ (Warshak, 1996, str. 24). Do začátku průmyslové revoluce, kdy společnost stála na feudalismu a typická tak byla společná práce otce, matky a jejich dětí v hospodářství, zastával otec stále roli významné autority i nejvýznamnějšího výchovného prvku pro dítě. Relativně běžný byl nepříliš vyvinutý citový vztah mezi matkou a dítětem. Možný (1990) toto chladné uspořádání dával do spojitosti s nekvalitní lékařskou péčí, a tak vysokou úmrtností dětí. Nevytváření vztahu matky k dítěti ji chránilo před pravděpodobnou bolestnou ztrátou. (Chmelářová, 2008; Warshak, 1996)

Přelom nastal právě s průmyslovou revolucí, která způsobila odchod mnoha mužů z rodiny, společnost se postupně rozdělila na veřejnou sféru s dominancí mužů a sféru soukromou, jako výhradním teritoriem žen. Výchova dětí a péče o domácnost se tak staly hlavním ženským údělem. S postupující dobou se tedy objevovaly nové názory. Začalo se diskutovat o důležitosti citových vztahů k dítěti a uspokojování jejich specifických potřeb. Robertson (1995) i další autoři v souvislosti s tímto nárůstem potřeby mateřské lásky často upozorňovali na názory známého filozofa J.J. Rousseaua, který ve svém známém spise „*Emil, či o výchově*“ poukazyval na důležitost a nenahraditelnost mateřské péče. Po Rousseauovi se stěžejními staly názory Sigmunda Freuda. „*Psychoanalýza zdůraznila jedinečný přínos matky k psychické pohodě dítěte...*“ (Warshak, 1996, str. 26). „*Následovníci Sigmunda Freuda se zabývali vztahem matky a dítěte a učinili z této dvojice stěžejní téma svých úvah, přičemž otce často téměř opomínali, ačkoli Freud jej původně ve svých teoriích považoval za důležitého činitele ve vývoji dítěte. (...)*“ (Chmelářová, 2008, str. 28). Právě psychoanalýza se tedy značně podílela na vyloučení otce z raných fází dětského života, protože dle tehdejšího pohledu jen žena mohla dítěte poskytnout optimální prostředí pro vývoj. A tak jak píše Warshak (1996), s přechodem z 19. do 20. století se misky vah ve výchově přesunuly z otce na matku. Mateřská láska se stala láskou přirozenou, posvátným svazkem přírody a mateřství přirozeným i vytouženým údělem ženy, naplněním jejich osobních potřeb, nejlepší možností pro dítě, vytvořen byl stabilní „*kult mateřství*“. Vondráček a Holub (1968) přímo vyjádřili: „*Láska mateřská je láskou pudovou, láska otcovská je – vedle snad určité složky pudové – u člověka přikázána zákonem, konvencí a tradicí*“ (in Horská, 2003, str. 101).

V posledních letech se objevuje nový typ otce, který k rodičovství přistupuje se zájmem a angažovaností, a který se podílí na vykonávání pečovatelských povinností. Přestože nové otcovství v naší společnosti nepřevládá, představuje pozitivní ukázkou, která se více přizpůsobuje kulturním a společenským trendům současnosti (Chmelářová, 2008).

II.6 Příroda versus výchova

S názorem, že láska mateřská je láskou pudovou se ztotožňují i sociobiologové, kteří „se snaží dokázat, že základ je geneticky zakódovaný do biologického vybavení – muž loví a žena pečuje o děti. Feminita ženy se vztahuje jednak k pohlavním znakům a jednak k péči o potomky, jejíž samozřejmost bývá argumentována instinktivním charakterem této péče“ (Čuhelová, 2006, str. 14). Sociobiologové potvrzují své názory na výkladech archeologických nálezů z období pravěku a své nálezy potvrzují srovnáním s jinými biologickými druhy než lidmi, přičemž takovéto srovnání může být značně zavádějící.

Nicméně i mnoho současných významných psychologů podporuje názor, že dle biologických dispozic je žena svou povahou pečovatelka a strážkyně domova a muž naopak se svou průbojností a agresivitou je schopen prosadit se ve veřejné sféře. Matoušek (1993) je přesvědčen, že muži jsou o něco lépe vybaveni k ochraně rodiny a k funkci živitele a žena naopak ke starosti o vnitřní záležitosti rodiny, a to protože žena již svými biologickými předpoklady disponuje větším zájmem o mezilidské vztahy, lepší schopností vcítit se do druhých, lepší schopností porozumět řeči i používat ji, lepší koordinaci drobné motoriky a více dá na emoce. Muž oproti tomu má větší zájem o sféru věcí, lepší prostorovou orientaci i matematické nadání. Spíše než koordinace jemných pohybů je jim vlastní schopnost lepší koordinace velkých tělesných pohybů, slabě reagují na smyslové podněty, jsou fyzicky agresivnější. Matoušek konkrétně vyjádřil: „Moderní společnost se proto snaží výchovou a osvětou modifikovat vrozenou výbavu mužů a žen. Nikdy v tom nemůže být stoprocentně úspěšná, a to ji zachraňuje před sebezničením. Rozdíly ve vrozené výbavě mužů a žen je vždycky lepší využívat než potlačovat, a to jak ve sféře rodinného života, tak ve sféře veřejné. Rodina je ovšem křehčí organismus než společnost, zvláště rodina moderní. Jakmile v ní někdo začne intenzivně prosazovat požadavek společenského hnutí, je na nejlepší cestě k tomu, rodinu rozložit.“ (Matoušek, 1993, str.29)

Proti názoru sociobiologů, Matouška a jeho sympatizantů stojí jiná část vědecké obce, která vychází z učení se sociálním rolím. Pro příklad zde zmíním názory Maříkové (1999), která poukazuje na skutečnost, že mezi otci a matkami je jeden zásadní rozdíl formující jejich schopnost starat se o dítě i vazby na ně. Matky, díky skutečnosti, že s dítětem tráví více času a starají se o něj, mají k dítěti vytvořen bližší citový vztah a jsou schopni lépe naslouchat a porozumět jejich potřebám. Tento vztah je však z převážně většiny vytvořen právě díky aktivnímu ztotožňování se s rolí matky. V případě, že je otci poskytnuta možnost dostat se obdobné pozice zodpovědné osoby schopné zastat plnohodnotně rodičovskou roli. I jejich postoj k dítěti se změní z obav a nejistoty ve vztah založený na porozumění.

Nelze zcela vyloučit vliv biologicky daných předpokladů k rodičovskému chování, protože tyto formy chování skutečně spatřujeme nejen u lidí, ale také u nejrůznějších druhů zvířecí říše. Je však potřeba kombinovat tyto biologicky determinované projevy chování s chováním naučeným, podmíněným výchovou, zkušeností i kulturou (např. Matějček, 1994).

Příkladem odlišných způsobu rodičovské výchovy nám mohou být Arapešové, kteří „pokládají péči o dítě za věc matky i otce stejným dílem, za povinnost, která je stejným dílem diskvalifikuje z jiných činností... Otec se podílí na všech rutinních činnostech spojených s péčí o dítě stejně přirozeně jako matka. (...) Obyvatelé ostrova Trobrian jsou zase známí neznalostí role biologického otce v reprodukčním procesu, přesto však zdůrazňují roli otce na všech činnostech spojených s péčí o dítě.“ (Oakleyová, 2000; cit dle Horská, 2003, str. 101). Jiným významným příkladem jsou obyvatelé pygmejského kmene Aka, v němž se o děti starají všichni obyvatelé kmene – muži i ženy, otcové běžně nosí své děti v náručí, vstávají k nim a utěšují je (Burgessová, 2004).

Zmíněné příklady jiných kultur i postoje Matějčka, Maříkové a dalších ukazují, že být kvalitním rodičem není závislé od biologického pohlaví, ale kritéria pro jeho posouzení by jsme měli hledat jinde.

II.7 Výchovné a pečovatelské předpoklady rodičů

Český psycholog Eduard Bakalář ve své knize Průvodce otcovstvím představuje seznam kritérií, podle nichž lze posoudit výchovné předpoklady rodičů a ze kterých by se mělo vycházet při posuzování, kterému z rodičů bude dítě při rozvodu svěřeno do péče. Přestože v běžném životě při určování primární pečující osoby, rozhodování kdo z manželů, partnerů zůstane s dítětem na rodičovské dovolené, není vždy nutno posuzovat, který z rodičů je kompetentnější, tyto kritéria pomáhají poukázat na skutečnost, že k výchově se mohou hodit muži i ženy stejnou měrou.

Prvním a dle autora nejdůležitějším kritériem je **osobnost rodiče**, kdy základní je dobře fungující osobnost, citová a psychosociální zralost a produktivní orientace. Osobnost s dostatečnou dávkou lidské slušnosti, schopností pohybovat se ve světě, s uceleným názorem na něj, realistickým obrazem svého dítěte se všemi jeho klady i nedostatky a v neposlední řadě s uměním dávat i brát a procházet životem s uměním smát se.

Vztah rodiče k dítěti, láska k němu je bezpochyby také kritériem zásadním. Posuzována je schopnost rodiče projevit vůči dítěti emoční vřelost, projevovat lásku chováním, ne jen slovy, orientovat se ve vnitřním světě dítěte, vidět své dítě realisticky i účastnit se každodenních aktivit

svého dítěte jako jsou čtení pohádek nebo kontrola domácích úkolů. Tento vztah však někdy může být proklamován ne z důvodu čisté lásky, ale spíše lásky deficitní, zaměřené na osobnost rodiče a uspokojování jeho sobeckých potřeb než osobnost dítěte. Stejně tak jako je podstatný vztah rodiče k dítěti, je důležitý i **vztah dítěte k rodiči**, který pokazuje na vytvořené citové vazby.

Další bod, **charakter, morálka rodičů** se podílí na formování charakteru dítěte, protože dítě se učí od svého vzoru, kterými bývají v útlém věku dítěte převážně rodiče. Přestože stejně jako rodičovská láska i morálka může být na veřejnost postavená v lepším světle, cílem je, aby rodič dítěti poskytl základy prosociálního chování a pěstoval v něm názor, že mravní otázky jsou pro život důležité a při jednotlivých životních rozhodnutích bychom je měli brát v potaz.

Rodič není vzorem jen ve zmíněné morálce, ale z vývojového pohledu je také **vzor pro vytvoření sociální, zejména sexuální role a identity**. Pro tu musí mít dítě prostor ztotožnit se s osobou stejného pohlaví a zároveň musí mít dítě možnost komunikovat také s rodičem opačného pohlaví. Kvalitní rodič by tedy neměl v případě rozchodu bránit dítěti v **kontaktu s druhým rodičem**, aby tak nedošlo k zpřetrhání vytvořeného citového pouta a narušení základní životní jistoty dítěte.

Rodič by dále měl **šířit rodinné zázemí**, udržovat kontakt s dalšími rodinnými příslušníky jako jsou prarodiče a sourozenci a **snažit se o udržení kontinuity prostředí pro dítě**, prostřednictvím kontaktů s kamarády, sousedy i navštěvování stejných míst, školy či hřiště, samozřejmě za předpokladu, že toto prostředí nepůsobí na dítě traumaticky.

Chceme-li posuzovat výchovné předpoklady rodičů, musíme vycházet z kombinací všech zmíněných ukazatelů. Dle autora jsou těmi nejdůležitějšími první tři zmíněné ostatní však nelze považovat za nedůležité nebo zanedbatelné. Z textu vyplývá jasně jedno, nikde není určeno pohlaví rodiče. Výchovné předpoklady vycházejí z osobnostních charakteristik a navázaného vztahu mezi rodičem a dítětem.

(Bakalář, 2002)

Brendy Geiger pak ve svém výzkumu prokázala, že otcové mají stejné pečovatelské předpoklady jako matky. Pozorovala 28 partnerských párů, tedy 56 rodičů, mužů a žen v pečující roli (u jednoho z páru v primární, druhého sekundární). Výzkum byl v první fázi realizován v nestresujícím prostředí, poté bylo dítě uvedeno do zvláštní situace, pro ně mírně stresující a cílem bylo zjistit interakce pečující osoby a reakcí dítěte, jako předvedení náklonnosti nebo naopak odklonu od primárně pečující osoby. Výsledky výzkumu prokázaly, že v případě stresující situace dítě preferuje příklon k primárně pečující osobě a to bez ohledu na její pohlaví a zároveň

potvrzuje skutečnost, že otec-muž v roli primárně pečující může být stejně kompetentní jako matka-žena! (Geiger, 1996)

II.8 Otcovská účast

Michael Lamb, psycholog dlouhodobě se zabývajícím vývojovou psychologií, výzkumem rodinných vztahů i účinky péče o dítě na jeho společenský a emocionální vývoj poukazoval na tři dimenze otcovské role, které ukazují na skutečnou otcovskou „účast“ (involvement) na vztahu k dítěti. Těmito dimenzemi jsou závazek, dostupnost a odpovědnost.

Závazek (engagement) se vztahuje ke zkušenosti s přímým kontaktem s dítětem, vyjadřuje vzájemné interakce, jako je pomáhání s domácími pracemi, krmení, ošetřování nebo hraní si s dítětem. **Dostupnost (accessibility)** pak fakticky znamená přítomnost otce. Být dítěti k dispozici bez aktuálního se ovlivňování. Otec je pro dítě dostupný, přestože se mu přímo nevěnuje. Např. Dítě si hraje a otec ve stejné místnosti čte knihu nebo vaří. Termín otcovské **odpovědnosti (responsibility)** je dle Lamba vztahován k osobě, která o dítě skutečně pečuje a zajišťuje uspokojování jeho psychických i materiálních potřeb, obstarává peníze na nákup a bydlení, jedná s učiteli, zajišťuje dětského lékaře apod.

Tyto kritéria se v některých místech mohou překrývat a navzájem se ovlivňovat, podstatné však je, že vypovídají o otcovském zapojení (účasti) a nelze je jednoduše zaměňovat s pouhým časem stráveným s dítětem. Množství času nevypovídá o zapojení se do života dítěte, vykonávat dozor neznamená nezabývat se jinými záležitostmi, které jsou pro otce prioritní. Kvantita péče v tomto bodě neodpovídá její kvalitě. Otcovské „zapojení se“ (paternal involvement) tak přímo nezávisí na fyzické vzdálenosti, protože jejich účast může přetrvávat i přes faktickou nepřítomnost. Charakteristickou výpovědí o skutečné účasti je zájem o vliv rodičovství na dětský vývoj a nejspecifičtější interakce charakteristické vzájemným teplem, citlivostí a blízkostí. (Cabrera, Tamis-LeMonda, Bradley, Hofferth, & Lamb, 2000) (Patterson, 2008)

Dr. Goetz (1998) zabývá se rodinným poradenstvím, studovala vztahy mezi otce a jeho dítětem/děťmi a poukazovala na důsledky, které tento vztah má sebepojetí, sexualitu, profesní kariéru i nové mezilidské vztahy. Ve své knize „Můj otec, mé já“ na základě výzkumu mužů a žen, kteří měli výjimečně dobré vztahy s otcem, sepsala **povahové rysy a jednání ideálních otců**, tedy ty prvky, které ukazují na otcovskou účast. Tito otcové:

- Považovali za svou prioritu být zde pro děti

- Vyjadřovali volně svou náklonnost
 - Poskytovali svým dětem lásku a ničím nepodmíněné přijetí
 - Trávili čas se svými dětmi a dali jim najevo, že si upřímně přejí být s nimi
 - Projevovali dětem svou náklonnost i tělesným kontaktem
 - Začleňovali děti do svých aktivit včetně koníčků a práce
 - Projevovali svým manželkám lásku a respekt
 - Vštěpovali dětem hodnoty a sebekontrolu svým příkladem
 - Ochraňovali své děti
 - Začleňovali děti do rodinných diskuzí
- (in Bakalář, 2002, str. 162)

II.9 Význam otce

Výzkumem vlivu otce na dětský vývoj se věnoval také Henry Biller i mnoho jiných psychologů. Např. Biller a Slater konstatovali, že „*existuje dostatek podkladů, ze kterých vyplývá, že pevný vztah otec – dítě, dokonce i během novorozence, může podporovat vývoj intelektu dítěte.*“ (cit. dle Warshak, 1996, str. 34) Otec tedy ovlivňuje své dítě v **rozvoji jeho inteligence, tvořivého potenciálu a motivace**. Pozitivně na intelekt chlapce působí, pokud je dítěti otec dobrým spoluhráčem schopným udržet chlapcovu pozornost při hře, pokud své děti chválí, je ochoten mu pomoci a je pro své děti dosažitelný. Také intelekt děvčat může být otcovou přítomností pozitivně posílen, např. poskytuje-li otec dceři dostatek slovní stimulace, povídá si s ní, chválí ji apod. Systematická podpora z otcovy strany se dle výzkumu promítá ve školních výsledcích a jejich motivaci k lepšímu výkonu, „*výraznější otcovská očekávání, vycházející z kontextu vřelého vztahu otce a dcery, vedou u žen k vývoji autonomie, nezávislosti, úspěšnosti a tvořivosti.*“ (Biller a Slater cit. dle Warshak, 1996, str. 36)

Dalším významným faktorem v něm hraje otec významnou roli je **morální rozvoj dítěte**, jeho schopnost **sebeovládání, empatie, porozumění a zodpovědnosti**. Výzkum Dr. Koestera o schopnosti empatie v dospělosti pokázal na skutečnost, že existuje přímá souvislost mezi časem stráveným s otci v dětství a schopností empatie v dospělosti. Vysvětlení pro tento jev nebylo nikdy přesně určeno, nicméně např. M. Lamb poukazuje na skutečnost, že se nemusí jednat jen o samotnou přítomnost otce, která podporuje schopnost empatie, ale spíše o skutečnost, že harmonický vztah otec dítě a jeho zapojení se do výchovy, souvisí často s harmonickým vztahem celé rodiny, domácnosti a příznivá rodinná konstalace, pak podporuje rozvoj empatie u dětí. Ať už je to samotná přítomnost otce nebo spíše vliv celé harmocké rodiny, je jisté, že otec v rozvoji empatie svou přítomností a dobrými vztahy hraje významnou roli. Stejně tak byly prokázno, že

otec svou péčí a zájmem podporuje vlastním příkladem odpovědnost svých dětí. Tyto děti více přijímají odpovědnost za vlastní chování i se chovají více zodpovědně.

Vztah mezi matkou a jejím dětmi bývá často postaven na silně ochranném chování matky, často právě nepřítomnost otce v rodině znamená značné omezení volnosti pro děti a snahu matky zajistit přehnanou péči bezpečí svých dětí. Takovéto chování se pak může projevit na schopnosti dítě navazovat nové vztahy a odpoutat se od vazby na matce. Otec představuje protipól k ochranným tendencím matky. Jistě, že také otec se stará o bezpečí svých dětí, ale zároveň je **vede k nezávislosti, prozkoumávání světa a k rozvoji asertivního a nezávislého chování.**

V neposlední řadě je důležité zmínit, že otec se podílí na vytváření vlastní sexuality svých dětí. Dítě vnímá rozdíly mezi pohlavími již v raném dětství, s postupem času pak u chlapce probíhá identifikace s otce a formování jeho vlastní osobnosti. Pro dceru je zase otce možnost srovnání feminity s maskulinitou a vztah mezi otcem a dcerou se pak promítá do jejího dalšího navazování vztahů s muži.

K tomuto pozitivnímu působení je nutno připomenout, že příznivé aspekty otcovského vlivu nejsou nikdy zaručeny. Otec stejně jako matka mohou nevhodným přístupem k dítěti zabrzdit jeho intelektový i emocionální vývoj. Výrazné ohrožení představuje týrání nebo pohlavní zneužívání, které může být natolik destruktivní, že jej psychiatr Leonard Shengold nazval „vraždou duše.“ (Bakalář, 2002; Warshak, 1996)

Nicméně budeme-li vycházet z dobrého vztahu mezi otcem a dítětem, pak na základě výzkumu je možno potvrdit pozitivní vliv otce. Ukázkou jen např. longitudinální studie britských výzkumníků Buchanana a Flouriho, započatý roku 1958 na 17000 dětech, který prokazuje, že děti, jejich péče se otcově aktivně účastnili v 7 letech měli:

- Lepší školní výsledky
- Méně konfliktů se zákonem
- Lepší vztahy s rodiči během dospívání
- Lepší předpoklad budoucích uspokojivých partnerských vztahů
- A méně zdravotních problémů, pokud byly později od rodičů odděleny

(My father who fathered me: What research tells us about Caribbean Fathers, 2008)

To co můžeme dále potvrdit je skutečnost, že otcovská nepřítomnost se může negativně projevit v mnoha směrech. Na tuto skutečnost poukazují nejrozumnější studie zveřejněné na

stránkách National Fatherhood Initiative (NFI) i jiné zmiňovány mnoha jinými autory. Zde je představení alespoň některých z nich

- Děti žijící bez otce mají 5x větší pravděpodobnost, že budou vyrůstat v chudobě.
- Svobodné matky žijí ve větším stresu, menším kontaktu s ostatními členy rodiny a celkově mají méně sociální podpory.
- U dětí žijících bez otce, v porovnání s dětmi z tradičních rodin je 2x větší pravděpodobnost dřívějšího předčasného odchodu ze školy.
- Celkově se u dětí vychovávaných jedním rodičem objevuje více problematického chování a horší školní prospěch
- Výzkum více než 10tis. rodin potvrdil vyšší nehodovost dětí (popáleniny, zlomeniny,..) v rodinách s jedním rodičem.
- Děti mezi 5 – 11 lety mají vyrůstající bez otce mají významně více symptomů antisociálního chování
- Ve srovnání s životem s oběma rodiči je v domácnosti s jedním rodičem 2x větší riziko, že dítě bude fyzicky, emočně i intelektuálně zanedbávané.
- Nepřítomnost biologického otce v domácnosti zvyšuje dceřinu zranitelnost vůči znásilnění a zneužití o 900%, přičemž tyto trestné činy jsou páčány zejména novými partnery matek.
- 72% všech mladistvých vrahů vyrůstalo v rodinách bez otce.
- 60% všech pachatelů znásilnění bylo vychovááno v rodinách bez otce.
- Je vyšší pravděpodobnost těhotenství před sňatkem o 164%, o 53% vyšší pravděpodobnost sňatku před dosažením plnoletosti.
- děti v domovech osamělého rodiče měly dále celkově o 120% větší riziko být ohrožený nějakým typem hrubého zacházení s dětmi.
- Děti žijící s oběma rodiči, ale s chudým vztahem k otci mají o 68% větší pravděpodobnost, že budou kouřit, pít alkohol a užívat drogy

(The Father Factor: Facts of Fatherhood) (Bakalář, 2002) (Pavlát, 2008)

Tyto fakta na závěr uvádím z důvodu že, přestože jsou pouze ukázkou nejrůznějších výzkumu o problematice výchovy dětí, otcovství a rodičovství a nezahrnují pouze případy, v nichž je patrná absence otce, zdají se mi být dostatečnou ukázkou faktu, že význam otcovské role ve zdravém vývoji dítěte nelze popřít. Samozřejmě je nutné brát v úvahu, že podobné důsledky může mít také

nepřítomnost matky. Je proto při rozhodování o péči důležitá snaha nalézt nejlepší řešení pro dítě a negativní dopady se snažit eliminovat.

II.10 Shrnutí

V teoretické části textu jsem představila základní pojmy související s tématem péče o dítě. Poukázala jsem na význam citového pouta a na fakt, že citové pouto může být vytvořeno jak mezi matkou a dítětem, tak mezi otcem a dítětem. Shrnula jaké osobnostní charakteristiky i styly jednání by měl mít dobrý rodič a dobrý otec, aby zajistil dítěti podmínky pro zdravý vývoj a v neposlední řadě jsem poukázala na fakt, že otcovský vliv se odráží v jednotlivých aspektech vývoje a výchovy dítěte a celkové kvalitě jeho života. V části praktické pak budu prezentovat výsledky výzkumu o zkušenosti otců s rolí PPO výsledky analýzy pak budu diskutovat právě s poznatky popsányými v části teoretické.

III. PRAKTICKÁ ČÁST

III.1 Metodologie

III.1.1 Výzkumný problém

V teoretické části práce se zabývám zavedením do problematiky rodičovství a otcovství a poukázáním na současná témata, které s tím souvisí. Poukázáním na názory vědecké obce (Matouška, Matějčka, Geiger, Lamba a dalších) jsem se snažila poukázat na skutečnost, že není jednotná vize o úloze otce v pečovatelské roli a přestože v roli primárně pečující osoby z velké části převládají ženy, dochází k postupnému nárůstu mužů v roli PPO a tuto skutečnost nemůže opomíjet.

V realizovaném výzkumu se proto věnuji zkušenostím otců s rolí PPO a to na základě jejich individuálních výpovědí. Co pro otce znamená být otcem na „rodičovské dovolené“³, jak se vyrovnávají s každodenními starostmi o děti i to, jak se role PPO promítla do jejich vztahu s dítětem, byly otázky, které mě zajímaly a na něž jsem se pokoušela prostřednictvím výzkumu nalézt odpovědi.

Cílem výzkumu je tedy popsat každodenní zkušenost otců s plnohodnotnou péčí o dítě a pomocí individuálních výpovědí nalézt odpověď na otázku jak otcové prožívají roli primárně pečující osoby a vztah ke svým dětem.

III.1.2 Výzkumná metoda

Protože výzkum je svým zaměřením orientován na získání podrobných informací o každodenní zkušenost spíše než zaměřen na zjištění obecných zákonitostí, zvolila jsem kvalitativní design výzkumu, který je vhodný, protože má právě schopnost zachytit subjektivní realitu a zaměřit se na hloubku problému. Zároveň je dle Strauss a Corbin, 1999 vhodný pro nalezení nových poznatků o jevech, o kterých již něco víme. Téma pečujících otců není v psychologii v posledních letech neznámé, ale zároveň lze říci, že není dobře prozkoumané a můžeme v něm stále nalézat nové otazníky.

Pro analýzu jsem použila metodu zakotvené teorie, která je založena odpoutání se od skrytých představ a očekávání a zamezuje tak riziku nalézt pouze ty informace, které najít chci (Strauss & Corbin, 1999).

³ Rodičovská dovolená je úmyslně v uvedené v uvozovkách, protože ne nutně je otec jako PPO formálně na rodičovské dovolené

III.1.3 Výzkumný soubor

Jak jsem se zmínila již v teoretické části, v České republice v roce 2008 čerpalo rodičovskou dovolenou 5724 mužů, což je zhruba 1,5% z celkového počtu čerpaných rodičovských dovolených v ČR a s tím, že většina z těchto mužů pobývá v Praze (zdroj server Táta doma). Přístup k výzkumnému vzorku je tedy značně obtížný. S ohledem na cíl mé práce jsem proto zvolila metodu nenáhodného výběru sběru vzorku, kdy jsem cíleně oslovila osoby z řad svých známých, o nichž jsem věděla, že zastávají funkci PPO a dále přes své známé, kteří mi poskytli kontakty na PPO. Pokusila jsem se nalézt komunikační partnery také prostřednictvím inzerce na internetovém serveru Táta doma, ale tato metoda nebyla úspěšná.

Při výběru vzorku jsem se zaměřila na muže, kteří mají za sebou zkušenost s péčí o dítě ve věku 0 – 4 roky, tedy takové, kteří pečují, případně po dobu minimálně 6 měsíců samostatně pečovali o dítě novorozence či batole. Omezení věku dítěte jsem zvolila s ohledem na nutnost uspokojování materiálních a emočních potřeb dítěte pro jeho optimální vývoj a z důvodu citové vazby, která vzniká mezi dítětem a pečující osobou, případnými negativními dopady na vývoj dítěte, pokud nedochází k uspokojování základních potřeb tak, jak je popsáno v teoretické části práce.

Hlavními kritérii pro výběr komunikačních partnerů se tedy stala aktivní zkušenost otce s péčí o dítě ve věku 0 – 4 let a ochota zúčastnit se rozhovoru. Jiná kritéria fakticky stanovená nebyla. Rozhovoru se mohli zúčastnit muži žijící s partnerkami dobrovolně si volící roli PPO, vdovci či rozvedení samoživitelé. Pro rozhovor se mi podařilo získat 4 komunikační partnery. Z toho jeden žije s partnerkou, dva jsou rozvedeni a jeden je vdovec. Všichni muži pečují o jedno dítě a jsou ve věku 27 – 33 let.

Následující tabulky shrnuje základní demografické údaje o komunikačních partnerech

Tabulka č. 1

Komunikační partner číslo	Věk otce	Vzdělání otce	Stav
KP-1	31 let	SOU, truhlář	Svobodný, žije s partnerkou
KP-2	33 let	SŠ s maturitou, chemik	Rozvedený, samoživitel
KP-3	27 let	SŠ s maturitou,	Rozvedený, samoživitel
KP-4	27 let	SOU, stolař	Vdovec, samoživitel

Tabulka č. 2

Komunikační partner číslo	Počet dětí	Pohlaví dítěte	Věk dítěte	Délka PPO
KP-1	1	Chlapec	13 měsíců	10 měsíců
KP-2	1	Dívka	3 roky	2,5 roků
KP-3	1	Chlapec	4 roky	2,5 roků
KP-4	1	Chlapec	4 roky	3 roky

Komunikační partnery jsem kontaktovala nejprve telefonicky, protože tři ze čtyř jsem osobně příliš neznala, pouze jsem se s nimi jednou náhodně setkala, nejprve jsem se vybraným mužům představila a ve stručnosti jsme jim sdělila, proč jsem se je rozhodla kontaktovat a požádala je o rozhovor. Všichni mnou oslovení muži s rozhovorem souhlasili.

III.1.4 Metoda sběru dat

Rozhovory s komunikačními partnery proběhly ve třech případech v domácnostech mužů, v jedno z případu (rozhovor s KP-4) u mě v práci v den svátku. Rozhovoru se ve dvou případech KP-2 a KP-4 odehrál pouze za přítomnosti mé osoby a komunikačního partnera. Rozhovoru s KP-1 a KP-3 byly přítomny i děti a v případě KP-1 také partnerka, která však pobývala po většinu doby rozhovoru v jiné místnosti bytu.

Za metodu jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor, a to z důvodu jeho flexibility a zároveň vhodnosti pro nekvalifikované tazatele. Polostrukturovaný rozhovor v porovnání se strukturovaným je více přizpůsobivý situaci, umožňuje průběžné upřesňovat otázky a doptávat se k odpovědím a zároveň oproti nestrukturovanému napomáhá v udržení tématu. (Miovský 2006).

Jak se zmínila již výše, interview s komunikačními partnery proběhlo na základě telefonické dohody, během níž jim zároveň byl stručně představen záměr našeho setkání, nicméně před zahájením samotného rozhovoru jsem ještě jednou všechny zúčastněné informovala o důvodu mé žádosti o rozhovor, zároveň jsem je požádala o možnost pořídit si z rozhovoru audiozáznam. Audiozáznam jsem následně přepsala a s tímto doslovným přepisem pak pracovala dále.

III.1.5 Zpracování dat

Při analýze dat jsem pracovala s doslovným přepisem audiozáznamu⁴, který jsem opakovaně pročetla a hledala opakující se témata. Nejprve jsem procházela první z rozhovorů a zaznamenávala jsem v něm jednotlivé významové jednotky, o nichž muži mluvili. Totéž jsem udělala s každým z dalších rozhovorů. Jednotky popsané v rozhovorech jsem poté porovnávala, hledala jsem mezi nimi podobnosti a postupně jsem vytvářela kategorie, se kterými jsem nadále pracovala. V textech jsem pak podobná slova a věty podtrhávala a vyčlenila jsem si nejdůležitější pasáže jednotlivých textů. Označené pasáže jsem přepisovala, opětovně je srovnávala, hledala mezi nimi vztahy. Vznikla tak síť vzájemně se ovlivňujících kategorií. Některé z nich jsem z důvodu jejich podobnosti ještě sloučila.

Identifikovala jsem tyto 4 uvedené kategorie, podle kterých jsem zároveň pojmenovala jednotlivé kapitoly. Protože významové jednotky se prolínali a navazovali na sebe, rozhodla jsem se nečlenit dále kategorie do subkategorií, ale k jednotlivým kategoriím pouze uvést témata, která se v kategoriích objevovala.

⁴ Přepisy audiozáznamu naleznete v příloze k této práci na CD nosiči

- 1, Péče o dítě
 - Důvody volby otců primární pečující role – ekonomická situace, rodinné důvody, chtění
 - Péče v praxi: od počátku po současnost – uspokojování fyzických potřeb, trávení času s dítětem, výpomoc okolí
- 2, Matka a(versus) otec
 - Pečovatelské schopnosti a předpoklady - Biologický determinismus, kulturní vlivy
 - Výchovný styl
- 3, Životní styl otců v roli PPO
 - Práce
 - Aktivita s dítětem
 - Volný čas
- 4, Vztah otec – dítě
 - Zapojování dítěte do svých aktivit
 - Projevování náklonnosti
 - Starostlivost

III.2 Představení komunikačních partnerů

KP-1

KP1 je 31-letý otec, který žije se svou přítelkyní a 13-měsíčním synem v dvoupokojovém samostatné jednotce v rodinném domě. Jejich dítě nebylo plánované a jeho přítelkyně se ke skutečnosti, že je těhotná nestavěla s nadšením, mateřství příliš nevířila a neprojevovala extrémní zájem o záležitosti spojené s těhotenstvím, porodem a následným mateřstvím. Nicméně nikdy neuvažovali nad tím, že by se dítěte vzdali. Pravděpodobně z důvodu vyššího pracovního příjmu matky již v době před narozením dítěte zvažovali možnost, že na rodičovskou dovolenou nastoupí otec.

KP1 nebyl na rodičovské dovolené formálně, nicméně vzhledem jejich rodinnému uspořádání, kdy jako OSVČ zhruba 3-4 dny v týdnu trávil plně a sám s dítětem (matka dojížděla do zaměstnání, kde trávila několik dní v týdnu) a ostatní dny se na výchově rovnou měrou podíleli, je možné jej posuzovat jako otce samostatně a dlouhodobě pečujícího o své dítě a zastávající tak roli PPO.

KP1 je můj příbuzný, takže jsem do rozhovoru vstupovala již srozuměna s jejich základní situací i rodinným uspořádáním. Rozhovor s ním proběhl teda zcela neformálně, ale do určité

míry mohl být ovlivněn našimi rodinnými vazbami. Nicméně KP1 se o svém vztahu k synově pěkně rozpovídal a neměla jsem pocit, že by z důvodu našich příbuzenských vztahů byly jeho výpovědi upravovány. Během rozhovoru však bylo patrné jeho značně tradicionalistické myšlení a místy jsem měla dojem, že se KP1 snaží posuzovat svou roli jako bezvýznamnou a všechnu zásluhu na péči připisovat své přítelkyni, abych nedošla k přesvědčení, že jeho přítelkyně neplní dostatečně svou rodičovskou roli.

Rozhovoru s ním byly z počátku přítomni jeho partnerka a syn. Protože se s KP1 příliš často od narození jejich dítěte nestýkám, byla to pro mě po delší době možnost pozorovat ho při běžné interakci se synem. V době kdy byl chlapec v pokoji, ho KP1 neustále sledoval pohledem a pozoroval, co chlapec dělá. Chlapec otci chodil ukazovat hračky, hrnek s pitím, lezl mu na klín, poté s ním jeho matka odešla do vedlejšího pokoje, kde zůstali skoro do konce našeho rozhovoru.

KP-2

KP2 je 33-letý otec, kterému byla po rozvodu se ženou svěřena dcera do péče. Jeho dceři budou počátkem příštího roku 4 roky. KP2 je Romského původu, bydlí v menším městě nedaleko Ostravy v dvougeneračním rodinném domě spolu s rodiči. O svou dceru se sám stará zhruba 2,5 roku, kdy mu byla soudem svěřena do péče. Před rozhovorem jsem KP2 nikdy neviděla, kontaktoval mě sám zhruba dva měsíce před realizací výzkumu, protože si aktivně hledá práci. Při výběru vzorku jsem si vzpomněla na jeho životopis a telefonicky jsem ho kontaktovala. KP2 ze všech oslovených reagoval nejvíce pozitivně na žádost o setkání a rozhovor. Na začátku se mě ptal, jestli mi nebude vadit, že u rozhovoru bude přítomna i jeho dcera a pozval mě k sobě. Dcera nakonec rozhovoru přítomna nebyla, protože byla u své matky. V průběhu rozhovoru mi nabídl tykání.

Rozhovor s KP2 byl z velké části odrazem jeho vztahů s bývalou manželkou. KP2 prošel složitým rozvodovým řízením a soudním procesem o svěření dítěte do péče. Kdy hned v úvodu rozvodového jednání KP2 požádal soud o svěření dcery do své péče, ještě před zahájením jednání však jeho bývalá žena odvezla dceru do zahraničí, kam si pro ni KP2 jel a následoval delší soudní proces, jehož součástí bylo i psychologické šetření o vztahu rodič k dítěti. KP2 nakonec byla dcera svěřena do péče a jeho bývalé ženě stanoveny víkendové návštěvy. KP2 rozvod se ženou považuje za její rozhodnutí a v průběhu rozhovoru dával najevo trvalé antipatie k bývalé ženě. Zároveň však po celou dobu projevoval náklonnost ke své dceři.

KP-3

KP3 je 27-iletý rozvedený otec jednoho čtyřletého chlapce. Jeho žena ho zhruba v 1 roce dítěte opustila, podala žádost o rozvod a formálně se vzdala jakýchkoli nároků na jejich syna. Od této doby KP3 svého syna až do nedávné doby vychovával sám. KP3 je OSVČ a vlastní cataringovou firmu. Zhruba před třemi měsíci byl z důvodu nízké výdělečnosti jeho živnosti v této zemi nucen změnit své dosavadní uspořádání a přesunout svou firmu do Švýcarska, kde má vyšší šanci pro úspěch podnikání. Na konci srpna tohoto roku tedy zároveň byla jeho dlouholetá kamarádka, která mu zároveň průběžně vypomáhala s péčí o syna ustanovena dočasnou opatrovnící pro chlapce, pro období jeho pobytu v zahraničí. Od té doby tedy tráví se svým synem zhruba deset dní z každého měsíce.

KP3 je po rozchodu se svou bývalou ženou značně nedůvěřivý k ženám všeobecně, od té doby tedy žije sám. Jeho nedůvěra se projevila také na jeho malé ochotě zúčastnit se tohoto rozhovoru. Přijal mě pravděpodobně jen díky žádosti právě zmíněné dočasné opatrovnice jeho syna, která je zároveň mou kolegyní v práci.

Přestože KP3 vstupoval do rozhovoru značně nedůvěřivě a nebyl příliš mluvný. Postupem se uvolnil a jeho odpovědi ze strohých dostávali širší rozsah.

KP-4

KP4 je 27-iletý otec čtyřletého chlapce. O svého syna se stará od jednoho roku dítěte. Nejprve z důvodu nemoci jeho ženy opustil zaměstnání a nastoupil na rodičovskou dovolenou, aby ji vypomohl s péčí o dítě. Před rokem a půl, v necelých třech letech dítěte, ovdověl a převzal a od té doby se o syna stará sám. Nadále je formálně na rodičovské dovolené, fakticky se o péči částečně dělí se svou tchýní, a to tak, že KP2 ho má 2 týdny, jeho tchýně 1 týden. V nedávné době si udělal kurz sanitáře, který je pro něj perspektivnějším zaměstnáním po brzkém nástupu syna do školky.

S KP4 jsem se seznámila prostřednictvím mého zaměstnání, protože přes naši agenturu dochází na brigády. Při prvním kontaktu mě nenapadlo, že by mohl být ženatý a mít dítě, natož být vdovcem samostatně o syna pečujícím. KP4 působí velmi mladě a nevázaně. Domluvit se s ním na termínu setkání představovalo značný problém, přestože ihned souhlasil s rozhovorem, poté několikrát schůzku odložil, nicméně nakonec mi jeden den volal, že se za mnou staví do kanceláře, jestli tam ten den budu. Nebyla jsem, protože byl státní svátek, ale jeho nabídky jsem využila, do kanceláře došla a rozhovor se tedy nakonec uskutečnil. KP4 nevystupoval vůbec strojeně, nesnažil se nic předstírat. Na rozhovoru bylo vidět, že svou rodičovskou roli bere jako

něco co je, ale není potřeba to moc řešit ani se o tom bavit. Ze všech rozhovorů tedy právě ten s ním trval nejkratší dobu, zhruba 34 min a KP4 se mě několikrát zeptal jestli „už to tak stačí“.

III.3 Analýza rozhovorů

III.3.1 Péče o dítě

Každý z otců vstupoval do role PPO s jiných důvodů, a proto by se dalo předpokládat, že jejich začátky mohly být rozdílné. Analýza rozhovorů odhalila podobnosti v tom, že otcové nepovažují svou schopnost péče o dítě za něco přirozeného, ale na druhou stranu ani něco nemožného. Jeden z otců, KP4, byl do určité míry přesvědčen, že ženy tuto přirozenost v sobě na rozdíl od mužů mají, přesto se každý z komunikačních partnerů vyjádřil, že péče o dítě je otázka chtění, a to od jejího přijetí po každodenní péči a činnosti s ní spojené jsou jen otázkou cviku a zvyku.

Za rozhodnutím pro primární pečovatelskou roli KP4 a KP3 stála určitá nutnost postarat se o dítě, protože matka nebyla k dispozici. KP4 je vdovec a pro roli PPO se rozhodl v době, kdy jeho žena onemocněla rakovinou a péči o dítě, tak ze zdravotních důvodů sama nezvládala.

KP4: „rok jsem chodil do práce a potom od toho roku jsem vlastně byl na mateřské (...) manželka byla nemocná tak jako že (...) Takže to sama nezvládala, no tak z toho důvodu“

Jak je vidět, KP4 se pro pečující roli rozhodl sice z důvodů nemoci své ženy, a pokud by tato situace nenastala, pravděpodobně by v té době o odchodu na rodičovskou dovolenou neuvažoval. Nicméně v této situaci udělal to, co považoval za správné. Po smrti jeho ženy, v době, kdy byly dítěti zhruba 2 a půl roku dostal nabídku od své tchýně, že převezme syna do péče ona, KP4 ji ale odmítl.

KP4: „tak bylo mi to nabídnuto, ale to já jsem nechtěl vůbec, tak když ho mám jednou tak ho mám“

Lze předpokládat, že KP4 v době nemoci své ženy měl období, v němž bilancoval situaci a zvažoval, co bude dělat, pokud jeho žena zemře, a tak přestože připravit se na smrt blízkého člověka zcela nejde, měl určitý prostor pro přípravu na samostatnou péči o syna i na vlastní rozhodnutí do toho jít. KP3 byl do role PPO naopak, dalo by se říci, vhozen. Jeho přechod k primární pečující roli se uskutečnil ze dne na den, protože žena KP3 a matka jejich syna dítě opustila pouze s dopisem, žádostí o rozvod a o vymazání z rodného listu dítěte. KP3 se tedy po odchodu své ženy v první fázi musel vyrovnat se šokem a teprve poté byl schopen na sebe převzít odpovědnost za dítě.

KP3: „No moc jsem to nezvládl, abych ti řekl pravdu, když.. prostě jsem se zavřel k sobě do ložnice a týden sem nevylez. Už si ani přesně nepamatuju (...) Jo no zavolať jsme Janu⁵ víc, ona nám v té době chodila starat se o kluka (...) Pak mi to tak nějak docvaklo, že prostě musím, že se prostě musím postarat, tak jsem ji poslal domů. No bylo to kruté pak to jo...“

Situace KP3 je tak variantou situace KP4, oba vstupovali do role PPO z nutnosti, ale oba v určité době dostali možnost přenechat péči o dítě rodičům své ženy. Přestože za jiných podmínek, oba nabídku odmítli a za péči o své děti přijali plnou zodpovědnost.

KP3: „Jo jasně, že mi to nabídli, ale kde je jistota, že.. Jaká dcera, takoví rodiče. Já s nima nechci mít nic společného“

Rozhodnutí KP1 a KP2 pak bylo postaveno spíše na vlastní volbě a přesto zase ovlivněno rozvodem v případě KP2 a finanční situací v případě KP1. KP1 s přítelkyní považovali rozhodnutí, že on bude s dítětem doma, byť bylo časově omezené, za rozumnější, protože ona měla finančně výhodnější zaměstnání a nebylo by pro rodinu ekonomické, aby se práce vzdala.

KP1: „to bylo jen přechodně, teď jsme zjistili, že už to tak ekonomické není, když já jsem s ním byl doma, rozškrabaný týden, úplně na nic, tak já taky dělám s lidmi, které potřebuju, nemůžu si furt odbíhat, tak teď se o něj starají v Odrách“

Rozhodnutí KP2 bylo postaveno na jeho vztahu k dceři a jeho neochotě se kvůli rozvodu dcery vzdát.

KP2: „... ale já jsem prostě ten zájem měl vždycky, navíc ani manželce ani maličké jsem nikdy nic neprovedl, to znamená, že jsem neviděl důvod, proč bych měl o to dítě přijít já, bylo to takhle, takže já jsem si prostě zatím stál od začátku no a bojoval jsem tak jak jsem mohl takže...“

Otcové tak kopírují tradiční modely, v nichž není běžné, aby otec zastával primární pečující roli a zastává ji tak v pouze ve výjimečných případech nebo v nutnosti. KP1 s partnerkou svou volbou dočasné alternativní péče o dítě kopírují statistiky, podle kterých většina mužů, kteří zůstávají na rodičovské dovolené tak činí z důvodů finančních. (Čermáková & kol., 2000). Na KP2 pak lze považovat za příklad otce, kteří se rozhodli porušit tradiční model svěřování dítěte do péče. Přestože statistiky tvrdí opak, KP2 je přesvědčen, že v dnešní době není svěření do péče matky již běžnou záležitostí.

KP2: „Tak v první řadě si myslím, že je to tak jakože je to zvyk, ale v poslední dobou už to tak přímo není. (...) V poslední dobou už hm... záskávají děti do péče, pokud tedy mají zájem, protože kdysi to bylo takhle hodně jedno, že muži takhle zájem vůbec neměli, takže proto se to bralo takhle, že je to automaticky“

⁵ Jana je kamarádka KP3 zmíněna v představení komunikačních partnerů, která se o syna KP3 stará i v této době

Rozhodnout se zastávat roli PPO je prvním krokem, reálná zkušenost s každodenní péčí, ale může i rozhodnutým rodičům milujícím své dítě, matkám i otcům, přinést nežádoucí překvapení. KP1, 2 i 4 se však vyjadřovali o svých začátcích s dítětem, jako o něčem přirozeném s čím neměli problém. Poukazovali na to, že se na výchově podíleli od narození dítěte a přechod k samostatné péči o ně z toho důvodu nebyl problematický. KP2 a KP1 se přímo vyjádřili, že péče o dítě pro ně byla činností, kterou dělali rádi a s láskou.

KP1: „tak šlo, mi to šlo vždycky, protože já s ním pomáhám od začátku, já jsem nikdy nebyl ten typ, který by se děcku nevěnoval vůbec jako, já beru, že je to děcko od obou, tudíž se na tom musí oba podílet, já jsem to dělal rád, jo takže mi to nevádí... Já neříkám, mám problém s tím, přebalování mi jako nevádí, jako tak, to ne, problém je, že má problém s tím žaludkem a bohužel mi to třeba dělá zle, ale vyřešil jsem to jinak, tak teďkom už ví, řeknu bandita bude, dám si plínku kolem pusy, abych to, jak to nenasaju tak je to dobré jo. A pohoda, tak mi to nevádí (smích)“

KP2: „Určitě pamatuju a na to ani nikdy nezapomenu, ale nikdy jsem žádný problém neměl, protože jsem se prakticky o maličkou také staral od narození, takže vůbec žádný problém jsem s tím neměl.“

KP4 sice nesdílí názory prvních dvou, že by záležitosti kolem péče o novorozené dítě dělal vyloženě s radostí ani, že to pro něho byla lehká nebo běžná situace, ale prostě to dělal proto, že musel.

KP4: „tak já jsem to bral tak jakože automaticky, mi to nepřišlo takové jako (...) dělám to, co potřebuje (...) no tak někdy je to takový těžký, že jo, když ještě neměl třeba rok, to bylo takové to období, že se nebarví ještě, od té doby co začal chodit už to bylo o hodně teda lepší“

Je zároveň přesvědčen o tom, že pokud by se jiný muž dostal do téže situace, zvládl by to také, pokud by chtěl. KP4 tak opakovaně klade důraz na to, že lidé dělají to, co dělat musí. Samozřejmě musí chtít, ale protože se jedná o vlastní dítě, v podstatě nemají na vybranou. Postarat se o své dítě považuje za správné.

KP3: „prostě šlo to tak nějak automaticky já nevím, třeba hodně lidí se diví, že na mateřské, mateřská co to je, ale kdyby se to stalo každému jinému, tak by to taky zvládl... (...) musí, nic jiného mu nezbyvá, musí chtít.“

V tomto názoru se s ním příliš neztotožňuje KP1. Ten naopak říká, že možná jsou muži, kteří by péči o dítě nezvládli. Schopnost péče o dítě spojuje s určitou samostatností a zároveň zkušeností s ní, kterou získal během let angažující se ve skautském oddílu.

KP1: „tak já jsem zvyklý, jsem jednadvacet roků mezi děčkama, jsem zvyklý se starat o děcka a hledět na to aby pojedli, jestli jsou převlečení, umytí a takové, to u mě třeba problém není, pro někoho by to jako problém může být určitě, jo..., já jsem samostatný člověk, když na to dojde, no blady bych taky neumřel“

Otcové se několikrát vyjádřili, že péče o dítě je „pohoda, noc to není“, ale přesto z některých jejich výpovědí je vidět, že starání se o dítě celé dny a dlouhodobě je vyčerpávající a vždy to nemusí být zábavné. KP4 tak například využívá nabídku své tchyně, která chce se svým vnukem trávit větší množství času. „střídavou péči považuje za oboustranně výhodnou, protože on si odpočine a tchyně ve vnukovi nalézá útěchu po smrti své dcery. V tomto pravděpodobně se nemýlí. Tato varianta zároveň pomáhá KP4 uvolnit nahromaděné napětí a stres, které sebou může výhradní péče jednoho rodiče přinášet.

KP4: „tak ona ho chce tak člověk si tak odpočine, než kdyby ho měl na každý den třeba rok, tak už nevím, pakárna no, tak zvládnout bych to zvládl, ale je to lepší třeba když je ten týden u, že“

KP3 oproti třem zbylým otcům v péči o dítě začínal z ničeho. KP3 je příkladem otce, který nebyl do výchovy vůbec angažován a ani o angažování neměl zájem.

KP3: „to já jsem se v té době o Radka zase tolik nezajímal, byl malý, takže s ním nic nebylo, ale hlavně byl,... asi si budeš myslet, že jsem byl šovinista... Asi jo, chodil sem do práce, nosil domů peníze, vrátil se večer, dal klukovi pusku na dobrou noc a tím to pro mě končilo. (...) ani nevím, byl jsem mladý, to víš jiné problémy (...) teď jako tak zpátky vidím, já jsme musel být blázen, když jsem poslal Janu domů. Skoro jsem ani nevěděl co jí, kdy chodí spát, mazec.... Nejhorší bylo že brečel, pořád brečel, nevěděl sem co s ním mám dělat, co mu je, víš jak jídlo měl, přebalený byl... ale tak naučil jsem se“

KP3 tak v důsledku své prvotní neangažovanosti v péči o dítě měl přechod do role PPO obtížnější, plný vyrovnávání se s drobnými problémy, učení se základním návykům dítěte a poznáváním jej. Díky každodenním maličkostem se však naučil dítěti dobře porozumět. Jak jsem viděla během rozhovoru s ním, chlapec přišel, něco pro mě ne příliš srozumitelně povídal, KP3 stále mluvil na mě, jen letmo se na chlapce podíval, pohladil ho po hlavě, vzal flašku na hraní, kterou držel v ruce, otevřel mu ji, dal zpátky do ruky a chlapec si šel spokojeně znovu hrát. Tato mimovolná interakce mezi dítětem a otce ukázala, jak otec už dítěti zcela automaticky rozumí a oproti začátkům ví, co po něm dítě chce.

Otcové se vyjadřovali v tom smyslu, že čím je dítě starší, tím lehčí je pro ně péče o něj. Nespojovali tento efekt s tím, že sami si na péči zvykli, ale spíše se skutečností, že o dítě se v jistém směru není potřeba tolik starat, protože už třeba nenosí pleny nebo už chodí, více si hraje sám a zároveň, že péče je otázkou naučení se a nalezení vhodného způsobu jak věci dělat. Nejvíce na tuto skutečnost poukazoval otec KP4:

KP4: „od té doby co začal chodit už to bylo o hodně teda lepší, no nejlepší jak už je bez plínek a teď už je to úplně v klidu (...) takže to je pohoda, ale jak byla jako mimino tak jasně že kočárek než to všechno nachystat, ale neberu to jakože by to byla úplně nějaká dřina“

„tak ze začátku to bylo takové, že jsem si dával špunty (smích) no.. ale potom si člověk udělá svůj systém, je to rychlovka“

KP4 tedy skutečně poukazuje na fakt, že v této chvíli, když už chlapec sám chodí, dojde si na záchod, umí se sám osprchovat, je situace lehčí, ale zároveň po celou dobu zdůrazňuje, že i v době, kdy byl mladší a starostí bylo více, se péče dala bez problému zvládnout. Podobný názor vidíme i u KP1.

KP1: „To nic jiného vlastně není než přebalit, pojest a spaní, no a a nějak ho zabavit. (...) Teď už je t dobré, on už si hraje do určité míry sám, před tím jak byl menší tak to bylo horší, bo člověk se mu musel furt věnovat, opravdu... Teď už chce chodit hlavně. Jak už se naučil chodit tak to je pořád lap za ruku a pochodovat a chodit a chodit a do balónu, tak fotbal hrajem, on se naučil kopat už do tobo...“

„Nějak ho zabavit“ vyjadřuje nejen názor, že jednou ze základních činností otce na rodičovské dovolené je hra s dítětem. KP4 při popisu běžného dne s dítětem také „hru“ uvádí za hlavní náplň dne.

KP4: „den, spíme do půl desáté, vstanem, dáme snídani, já si dám kafe, potom si dem brát když je pěkně, dem na kolo nebo, v létě je to úplně nejlepší, to jsme furt venku, že, hraje si, no klasický den prostě no“

Klasický den tedy pro KP4 představuje den strávený hraním, stejně tak pro KP1, trochu jiný názor vidíme u KP3, jeho dcera už chodí do školky a jeho odpolední čas strávený s ní už nepopisuje jen jako hraní si, ale jako rozhodování mezi zábavou a povinnostmi (drobné denní starosti)

KP2: „potom si pro ni zase přijedu v těch 12 hodin, jedem domů a no potom naplánujeme, co budem dělat odpoledne .. Takže, většinou jdeme někam ven nebo někam jedem, takové ty běžné denní starosti. (...) Běžné denní starosti tak nakupování vaření uklízení

Otcové v průběhu rozhovoru neustále zmiňovali hry, zabavení dítěte, výlety a na péči o dítě nahlíželi jako na relativně pohodové období, které by si docela rádi i zopakovali. Na otázku jestli by i s druhým dítětem zůstal na rodičovské dovolené KP2 a 4 odpověděli:

KP2: Úplně v klidu, nebyl by problém žádný

KP4: „jako teď je to parádní, vstanu, nemusím nic řešit, dám mu najíst, já si zakouřím v kuchyni, udělám si svoje, prostě v klidu no, kdysi to bylo tak, že člověk jak na chvíli odešel tak řval, jo, takže každý ten věk má, tady ten je už takový, to by klidně mohlo vydržet i pět roků tady toto“

Zároveň je však vidět, že se denně potýkají s praktickými problémy, jako jsou nemoci dítěte a snaží se je co nejlépe řešit. Otec KP3 byl nucen právě několika týdny nucen akutně se vrátit ze zahraničí, protože jeho syn byl hospitalizován s horečkou a nakonec mu diagnostikovali bronchitidu.

KP3: „*„však si slyšela, jak Jana ho musela zavést do nemocnice, byli celou noc na jípce, mi volala právě ještě v noci, tak jsem sháněl letadlo. To bylo, prostě ten pocit, že leží někde na jípce, teď já nejsem schopný se za ním rychle dostat... Ale už je v pohodě, jenže já jsem musel zase odjet, protože firma.. je to takové dilema, máš dítě a potřebuješ ho žít, tak musíš odjet, ale je nemocný... No musím to nějak řešit.“*

KP3 ukazuje, že zdraví dítěte je pro něho na prvním místě a zároveň, že z praktického hlediska u něj nemůže být každý den. Jak sám říká, řeší dilema. Balancuje mezi pečovatelem a živitelem a rodiny, přitom musí zastávat obě funkce.

Velké pečovatelské tendence projevuje KP1 a z jeho výpovědí je patrná úleva, že dcera není vážně nemocná. V době nemoci, oproti jinému období, v němž, jak se zmiňuje, že je spíše přísnější ve výchově, dceru silně opečovává.

KP2: *„Tak já můžu říct, že já mám obrovský strach o svou dceru když, takže prakticky jak bych to řekl, je až by řekl rozmazlovaná v době nemoci. ..Takže prakticky jsem s ní samozřejmě doma, ne že bych měl za sebe nábradu nebo takhle, tak teď momentálně byla třeba 14 dní nemocná, takže nikde jsem nebyl a byl jsem s ní celou dobu, samozřejmě po doktorech pokud je třeba, určitě, no ... Ale bylo to klasické onemocnění chřipkou takže nic...“*

Z výpovědí otců je patrné, že se aktivně podílejí na všech aspektech péče o dítě, u otců pečujících o dítě sami, by se dalo říct, že je to nutností, nicméně prakticky např. KP4 by mohl v náročnějších chvílích využít pomoci své tchýně, ale je to on, kdo chodí s dítětem k lékaři, kdo doma uklízí a vaří.

KP4: „*Vařím, tak vaření mě baví, tak to je výhoda (...) Tak nežehlím, to radši protřepu pořádně. Peru, peru na jeden program, to neřeším, nádobí nesnáším (...) Nedělá, umývám nádobí sám.“*

KP4 očividně není typem muže holdujícím domácím pracím a v případě, že by žil se ženou, pravděpodobně by zapadl do normativního stereotypu, kdy domácí práce zastává žena, jako samoživitel – samopečovatel je schopen se o dítě ve všech směrech postarat. Fakticky se dá říci, že přijali vůči dítěti závazek a cítí vůči němu odpovědnost. Tento otcovský zájem projevují stejně otcové samostatně pečující, jako KP1, který o dítě pečuje i s partnerkou.

KP1: „*Že bych četl knihy nebo tak to ne, ale samozřejmě jsem se zajímal, co kdy, v které věku, literaturu máme taky různě, tak jsem se podíval, aby člověk věděl, že kdy to má opravdu správně .. se zubama, co by měl jíst, jo.., co by neměl a co je vlastně, aby člověk věděl co je normální a co není“*

Z: „*Chodíš s ním i k doktorovi?“*

KP1: „*Jo my jsme vždycky chodili spolu, tak chci mít taky přehled, nebo když Marcela byla pryč, tak jsem šel s ním jenom já na kontrolu, na prohlídku roční a takové.“*

III.3.2 Otec a(versus) matka

V textu celé teoretické části práce jsem poukazovala na skutečnost, že na otce a jeho pečovatelské předpoklady a také pečovatelský styl se dá nahlížet ze dvou hledisek. Můžeme vycházet z biologických determinant a tradičního modelu rodiny, nebo můžeme spíše vycházet z vlivu kulturního prostředí působící na rodiče.

Tyto dva pohledy se ve větší či menší míře prolínaly také výpověďmi mých otců. Analýza odkryla skutečnost, že někteří otcové se spíše přiklánějí k tradičnímu pojetí, ale z vlastní praxe vidí i vliv osobní zkušenosti, výchovy a kultury.

Nejvíce tradiční ve svých názorech je otec KP1. Jak jsem se zmiňovala již v důvodu celé práce, KP1 pochází z rodiny, kde tradiční rodinný model je dlouhodobě praktikován a na alternativní modely je pohlíženo jako na něco při nejmenším „nenormálního a divného.“ KP1 se přímo vyjádřil takto:

KP1 „je v tom rozdíl v té výchově, určitě je něco jiné, tvrdím, že to dítě potřebuje jak se říká opravdu oba dva ty rodiče, potřebuje i tu ženskou i toho chlapa, protože každý má úplně jiný přístup k tomu a ono to potřebuje. Ta ženská se víc pomazlí s tím děckem, ten chlap je víc na výchovu aji, ale zase je na blbiny, jak se říká, tat'ka je na blbosti, mamka je aby se jedlo, čůralo a všechno možné a tat'ka přijde z práce a hraje si, na blbosti“

KP1 přímo říká, že otec má ve výchovném procesu jiný úkol než matka. Tento úryvek vyjadřuje postoj, že matka by se měla o dítě starat, zajišťovat jeho běžné fyziologické potřeby a zároveň jej opečovávat a otec by naopak měl představovat určitou autoritu a dítě vychovávat. Postoj je odrazem tradičního modelu výchovy KP1, ale je zároveň do určité míry bourán skutečností, že je to právě otec v této rodině, ne výhradně, ale z velké části, kdo synovi obstarává základní fyziologické potřeby.

KP1 tedy poukazuje na skutečnost, že dítě je ovlivňováno otcem i matkou a že oba vlivy potřebuje a nebyl jediný otec ve výzkumu, který na tuto skutečnost poukazoval.

KP2: „Samozřejmě, že já sám nemůžu nahradit věci, které by jí dala matka jo, to určitě nemůžu, stejně tak jako ona by nemohla nahradit to, co bych jí dal já, ale to je zase věc toho, že si, že nebudu sám, takže je to potom...“

KP2 také poukazuje na skutečnost, že matka má v péči o dítě nezastupitelnou roli, ale na rozdíl od KP1 je jeho názor podpořen autoritou

KP2: „Nevím jestli to zkonkretizovat můžu, ale to jsou prostě věci, které jsem ted'kom řekl, to je od psychologů, kterou jsme navštěvovali, která nám tyhlety věci řekla“

KP2 tak sice memoruje názory psycholožky, kterou považuje za expertku na danou problematiku, jeho subjektivní pocit a zkušenost jsou tak potlačeny v důsledku konfrontace s autoritou, ale přesto není schopen přesně říci co je to, co ji jako otec dát nemůže. Jsou patrné pochybnosti, které KP2 v této záležitosti má, což může být ovlivněno skutečností, že po rozchodu se ženou nemají dobré vztahy a KP2 pochybuje o jejím zájmu o dítě a tedy i o jejím přínosu dítěti.

KP2: „Protože se Manželka bránila dá se říct, nějakou dobu a chtěla, chtěla ji do péče, ale na druhou stranu Vám řeknu, že spíš já jsem toho názoru, že to byla z její strany komedie a právě z její strany bylo to to prostě mi dělat problém.

Protože ona chtěla spíš dokázat okolí než sama, prokázat spíš okolí, že má zájem, prostě zahrát to tak, že prostě má ten zájem, protože ona nikdy, protože ona nikdy neprojevila ten, prostě já u ni nevidím ten správný cit pro malou.“

KP2 je tak možná právě z důvodu negativní zkušenosti se ženou a jejího zájmu o dítě přesvědčen, že i přesto, že svou dceru vychovává sám, dává ji všechno, co potřebuje a jeho dcera je šťastná.

Negativní zkušenost s partnerkou a matkou dítěte se podobně promítá i do názoru KP3, ten se do péče o dítě zapojil svou velmi dobrou kamarádku a v péči ji důvěřuje, přímo zdůrazňuje nezastupitelnost ženy ve výchovném procesu, proto také jak říká, se snaží značně angažovat svou kamarádku v péči o syna, ale zároveň je přesvědčen, že pokud žena není k dispozici, zvládne i muž péči o dítě stejně dobře.

KP3: „někdy, když se už mě štví, že se mě někdo ptá proč jak se starám o kluka, která matka nechá děcko chlapovi, tak jim říkám no a co! já to umím lépe..“

A přestože se snaží zapojovat také ženy do výchovy, prozatím nepřemýšlí nad možností vytvořit rodinu s jinou ženou, jak říká:

KP3: „Teď už bych to znovu nerisknul, myslím jako že přivedu domu ženu, kluk si na ni zvykne a ona se jednoho dne sbalí a zmizí, ono by to už ten kluk taky nemusel zvládnout. Tebdy to bylo dost těžké si zvyknout dělat všechno sám, ale zvládáme to dobře, kluk je v pořádku. “

KP3 si uvědomuje, že pro něj situace nebyla nejlehčí, ale je přesvědčen, že dnes je pro jeho syna lepší být bez matky než žít v nejistotě, že ho matka opustí. Je patrné, že má starost o své dítě, aby znovu nebylo vystaveno riziku, že ho matka opět opustí, ale zároveň jsou tyto obavy postaveny na nedůvěře otce ženám jako partnerkám než na nedůvěře v jejich spolehlivost v péči o dítě. Protože KP3 fakticky důvěřuje ženě natolik, aby ji dítě do péče svěřil, ne však ženě jako partnerce, ale ženě jako kamarádce.

KP3: „*To je ale něco jiného, ona je kamarádka. Ona má Radka ráda a nikdy by se na něho nerykašlala.*“

Mí otcové si jsou více či méně vědomi skutečností, že ve svém postavení se k dítěti chovají jinak než by se k němu chovala žena a matka dítěte. Do určité míry jsou přesvědčeni, že roli pečovatele zvládají stejně dobře jako žena, ale na druhou stranu poukazují na to, že žena má jiný výchovný styl. Když jsme v rozhovoru došli k tématu, zda muž a žena mají jiný způsob výchovy, jestli on jako otec vychovává své dítěte jinak, než ho vychovávala, příp. by vychovávala matka, tak KP4 řekl:

KP4: „*to asi ne, my jsme to tak dělali společně spíš, ona byla ještě přísnější!*“

KP4 tak na jednu stranu říká, že fakticky nevidí příliš změnu, nebo rozdíl ve výchovné stylu svém a jeho ženy, a poukazuje na skutečnost, že když byli s manželkou a dítětem všichni spolu, vykonávali společné aktivity, ale když byla s dítětem pouze ona-matka-žena, pak se aktivity s dítětem lišily od těch, které se synem praktikoval on.

KP4: „*tak třeba manželka si sním hrála jakože s hračkama, každá prkotina ji potěšila, no třeba, my jsme třeba hodněkrát byli že, tak já jsem ho měl v kočáru, tak jsme byl v lese s ním, takže to bylo zas něco jiného. Když jsme byli spolu, tak jsme dělali stejné věci, no.*“

KP4 vidí běžné rozdíly také u jiných lidí.

KP4: „*my jsme šli třeba do tramvaje, tak jsem nechápal, že všechny maminy mají prostě sluchátka v uších, já jsem si s ním prostě vykládal normálně, nesmysly, ale prostě jsem s ním mluvil, že, jedno s druhým...nebo řeší prostě všechno ty maminy, já to neřeším, spadne tak jdem dál že...*“

KP4 tedy vidí rozdíly v interakcích mezi dítětem a matkou a sebou a svým synem. Povídání si se synem v tramvaji ukazuje, že o dítě projevuje faktický zájem, přestože v porovnání s matkami ve svém okolí se k synovi chová více jako k dospělému, jak sám řekl, chovám se k němu jako k sobě rovnému. Často si se synem povídá a vysvětluje mu své rozhodnutí apod.

KP4: „*Mi to přijde zbytečné, jak byl mimino, tak dobré, ale proč bych teď na něho měl dělat tůň, normálně se s ním bavím ne.*“

KP4: „*no jdeme k doktorovi, já jsem rád, že je takový klidňas celkem, nemůžu si fakt stěžovat, ty děcka ostatní tam lítají a tak dál, jako já mu řeknu, že mu to prostě pomůž(.....) v pobodě, úplně super.*“

KP2 tvrdí, že zastává přísnější výchovný styl než jeho žena, a to přesto, že jeho žena nemá s dcerou takovou trpělivost jako on. Protože on je důslednější a nechce, aby si dcera vyslela, že může všechno.

KP2: „*Jako já jsem v uvozovkách tvrdší na svou dceru určitě, protože nechci aby byla rozmazlená, prostě aby věděla, že si může dovolit, kdekoli cokoli to ne, takže v určitých směrech jsem na ni tvrdší, ale jako ji zbožňuju takže.*“

A zároveň i ve svém okolí vidí, že ženy jsou celkově k dětem mírnější a více jim dovolí.

KP2: „...ale tak tam ten přístup, já myslím že, ona třeba je je v tom případě jak se říká mírná, hodně mírná, ona tam prakticky dává najevo, že prostě může cokoli.“

Další aspekt, který je otci zdůrazňován, jako podstatný je skutečnost, že žena zvládne dělat více.

KP4: *Tak já si myslím, že ta žena je taková víc intim intimní, že to bere víc, všechno jinak než já jako, že stíhá třeba víc věcí (...)*

Třeba jak je fakt mimino, tak ženská udělá to to a to a v pohodě ... taky jsem to dělal, ale ... dvakrát mě to nebavilo“

Názor KP4 vychází ze skutečnosti, že vidí, ženskou mateřskou roli jako něco přirozenějšího, něco co ženy baví a z toho důvodů také činnosti spojené s péčí o dítě zvládají lépe. V podstatě tedy vychází z esencialistického pojetí ženy, kdy na mateřství ženy a mateřské chování je nahlíženo jako na vrozenou schopnost, jako na pudovou záležitost, ke které není potřeba praktického učení. Oproti tomu muž, přestože péči zvládne, musí se těmto dovednostem naučit.

KP1: „Jako určitě ženské toho zvládnou víc než ten chlap. .. To je prokázané, ženská zvládne dělat víc věcí naráz, chlap ne. Já se musím soustředit na určitou věc jo. Navíc já zas dělám věci, na které potřebuju abych byl venku a zabírají víc času (...) to nejsou věci na pět minut. Ne že bych, jako pomýt nádobí to sním jde, to jo(...) Já s ním moc věcí teda osobně nezvládám dělat..“

KP1 také ve svých názorech opírá o biologické determinanty, ne však přímo o mateřský pud, ale spíše o dispozice žen a mužů a o obecnou schopnost žen vykonávat více činností najednou. Na druhou stranu však také poukazuje na skutečnost, že schopnost žen starat se o dítě a vykonávat k tomu běžnou denní činnost souvisí s tradičním rozvržením domácích prací, kdy muž zastává práce související s údržbou domu a okolí domu, jako jsou drobné opravy v domě, sekání trávy a natírání plotu a žena vykonává domácí práce jako vaření a mytí nádobí.

Otcové pocít'ují rozdíly ve své péči a v péči matek o děti, ale zároveň jsou přesvědčeni, že péči o dítě zvládají dobře, a že svému dítěti poskytují plnohodnotné prostředí pro růst a vývoj.

III.3.3 Životní styl otců v roli PPO

Jak bylo už výše zmíněno, s příchodem dítěte do rodin se nastávají změny jak ve vztazích partnerů, tak v jejich každodenních činnostech, mění se jejich zaměřenost a do popředí se dostává rodičovství. Otcové se vzdávají své práce a velkou část svého dosavadního životního stylu, který je v tradičním pojetí u mužů zaměřen na vnější vztahy spíše, než domácnost se přesouvá právě do domácnosti a záležitosti kolem ní.

Práce je právě jedním z hlavních aspektů, kolem kterého se staví aktivity muže. Mí otcové se po přijetí primární pečující role na čas vzdali svých hlavních pracovních aktivit zcela, ale i v této době se někteří z nich, pracovně angažovali.

KP1 jak jsme si řekli, není a nebyl formálně na rodičovské dovolené, a jak sám zmínil, i v době péče o syna se snažil do práce docházet. Přesto byl jeho pracovní harmonogram značně narušený. Z výpovědi je patrné, že považuje práci za důležitou, že přestože pečuje o syna a tuto variantu zvolili z důvodů, že jeho přítelkyně má finančně výhodnější zaměstnání, neuvažuje o tom, že by svého povolání vzdal.

KP1: „ted’ jsme zjistili, že už to tak ekonomické není, když já jsem s nim byl doma, rozškubaný týden, úplně na nic, tak já taky dělám s lidmi, které potřebuju, nemůžu si furt odbíhat, tak ted’ se o něj starají v Odrách“

KP1 si na práci zakládá, z výpovědi vyplývá, že cítí odpovědnost vůči svému zaměstnání i lidem, se kterými spolupracuje. Nakonec tedy zmiňuje, že byli nuceni hledat jinou variantu, která pro ně bude výhodnější, z ekonomického hlediska, ale pravděpodobně zde bude hrát roli i skutečnost, že se jako otec v domácnosti, kterou živí žena, necítí jistý. Přestože oceňuje finanční přínos ženy do rodinného rozpočtu, jakoby považoval za svojí hlavní odpovědnost zabezpečit rodinu pro finanční strážce.

KP1: já hlavně přemýšlím nad tím, že nežijím jenom sám sebe.

KP3 před nástupem na rodičovskou dovolenou pracoval jako pojišťovací agent a manažer skupiny a jak jsem již výše uvedla, práce pro něj byla prioritou a trávil v ní většinu času na úkor rodiny. Po nástupu na rodičovskou dovolenou se pokoušel v práci setrvat, protože pro ji považoval za důležitou, ale hlavně ho naplňovala.

KP3: „hned jsem neskončil, nevím jestli to znáš, ale ta práce je hodně na člověku, prostě na tom, jak si ji zařídí, tak jsem chvíli pracoval dále z domu, takřikajíc home office. (...) no voni se k tomu moc nestavěli, jako ne, že by jim vadilo, že dělám z domu, ale prostě chlap doma s děckem to. No tak mi řekli jeden rok, jako dobrý, ale pak, prostě bych už nedělal managera, tak jsem skončil. Měl jsem dost našetřeno, tak to nebyl problém.“

KP3 se tak potýkal s negativním postojem zaměstnavatele k mužům na rodičovské dovolené. Přestože KP3 nakonec zaměstnání opustil sám, byl fakticky k odchodu přinucen. Říká, že nebyl problém zanechat zaměstnání, protože měl peníze našetřené, není tedy jisté, že by se stejně rozhodl a v zaměstnání nezůstal, byť za horších podmínek, pokud by finanční rezervu neměl. S negativním postojem se někdy potýkal také KP2, ale v jeho případě nebylo zaměstnání ohroženo.

KP2 věděl, že pokud, dceru dostane do péče, pak z práce odejde. Jednalo se tak pouze o důvěru nebo nedůvěru okolí v jeho pečovatelské schopnosti.

KP2: „v práci jsem se nakonec dozvěděl, že byli spíše takové dvě kasty, pár lidí takhle, pár lidí takhle jako, jo, někteří mi hodně fandili v práci, to musím říct, že jo, druhí to brali jako zajímavost

KP2 tak jak jde vidět, byl pro mnohé lidí překvapení, zajímavostí se kterou neměli příležitost se jinde setkat. Opět se zde tedy potvrzuje skutečnost, že otcové na rodičovské jsou spíše raritou.

V této chvíli KP2 přestože je na stále na rodičovské dovolené, dochází na několik hodin do práce, a to v době, kdy jeho dcera je ve školce.

KP2: „já mám nějaké pracovní aktivity, jak se říká bokem takže, těm se věnuju dopoledne, vlastně když je ve školce těm pracovním aktivitám“

Ale práce v této chvíli není pro něj na prvním místě, v případě potřeby, nemoci své dcery, do práce nechodí. V této chvíli je jeho upřednostňování dcery ulehčeno, protože není smluvně na práci vázán. Po skončení rodičovské dovolené bude muset jako samoživitel skloubit péči a dítě s prací na plný úvazek a stejně jako KP3 bude bilancovat mezi zaměstnáním a ekonomickým zabezpečením rodiny a dítětem.

KP3: otevřel jsem si živnost tady, caterig, mám na to nějaké kurzy a baví mě to, tak sem si říkal, co živnost je lepší, budu mít pořád čas na kluka. No ono být OSVČ v této zemi není zrovna pohoda, tak jsem, však víš, teďka v červnu přesunul firmu do Švýcarsko,.. tam je jiná mentalita víš, catering tady skoro nikdo nevyužívá, Švýcarsko to je jiná (...) ale zase je to odjíždět od kluka... až mu bude aspoň pět, tak ho vezmu sebou určitě, ale teď.. já chci aby byl Čech, uměl česky.. tak zatím to nějak kloubím jak se dá..“

KP3 se snaží skloubit práci a péči o své dítě. V jeho případě, stejně jako v případě KP2 a 4 je důležité, že se jedná o samoživitele. Tedy solventnost rodiny je výhradně v jejich rukách stejně jako by byla v rukách matek samoživitelkách.

I bez otázek ekonomických a kombinací práce a domácnosti je harmonogram pečujících otců odlišný. Časový harmonogram a aktivity se podřizují rodičovství. KP2 srovnával sebe jako otce s výhradní péčí a svého bratra, který se svou starší dcerou setkává pouze v čas soudem povolených návštěv:

KP2: „... jde vidět , že ho nemá doma každý den a není takové to jakože třeba se připravuji na to jak bude o víkendu s ním, takže prakticky a na to berou ohled až někdy v pátek nebo den před tím a to jsou takové, není to vidět na první pohled že prostě má dítě třeba někde nebo takhle , ale to samozřejmě

neubírá nic na to jak se o ni stará nebo takhle, určitě ji má rád, taky má dceru, jako vidím určitě ji neodbíjí, to určitě ne ale jde to prostě vidět, že to dítě nemá doma každý den, že si může spousta věcí, může tam jet, ta zajít, dělat co prostě potřebuje bez ohledu na to, že má dítě doma.

Protože když já potřebuju něco udělat, tak samozřejmě si to musím nějakým způsobem naplánovat, nějakým způsobem zařídit pokud mám dceru u sebe, takže si vlastně vše dlouhodobě plánuju dopředu.“

KP2 tak hodně poukazuje na skutečnost, že z časového hlediska je jeho životní styl podřízen dceři, což v případě, jiného člověk, který s dítětem nežije, není patrné. Harmonogram těchto otců se přizpůsobuje až v té chvíli, kdy dítě do péče dostávají. Z jeho výpovědi vyplývá, že skutečnost, že jeho život je podřízen jeho dceři mu nečiní potíže. Naopak trávit čas s ní je pro něj důležité a nemá potřebu vyhledávat aktivity, které by znamenaly dát dceru někomu na hlídání.

KP2: „já pořád mluvím o pořád ji počítám u toho úkolu, u toho u toho, prostě kde jsem tak tam je i ona, jo třeba když to u bráchy to takhle není že jo“

Jiný názor zastává KP4

KP4: furt sem někde, dám kluka k tchýni a se bavím, protože tchýňa ho teč potřebuje, mama byla dcera její takže, ona to bere jako, dcera no, takže ne, že bych ho tam musel dávat, kdyby ho nebrala tak bych si ho nechal ale, takhle ... a když je léto, tak prostě jsem s ním, takže to je o zábavu postaráno, jsme na chatě nebo tak.

KP4 je teda otec, který se ve všem nepodřídil dítěti, v této chvíli je mu 27 let a je zvyklý žít stále mladistvým životním stylem, který nebyl přechodem k rodičovství ani ztrátou ženy odsunut do pozadí. Velké množství času stále tráví s přáteli a zábavou. To mu do určité míry umožňuje střídá péče s tchýní, kdyby neměl možnost, dávat syna k ní, pak by si ho nechal u sebe a čas uspořádal jinak a pokud může, pak ho zapojuje do svých aktivit s přáteli, jak vidíme např. ho bere sebou na chatu.

III.3.4 Vztah otec – dítě

Na kvalitu mezi otci a jejich dětmi není možné z tohoto výzkumného projektu usuzovat. Nicméně mám-li vycházet z analýzy rozhovoru, pak je v ní zaznamenáno mnoho významných náznaků, které ukazují na vazbu mezi otci a jejich dětmi, na lásku otců k dětem a na snahu otců, dělat pro své děti to co považují za nejlepší.

KP2 řekl:

KP2: „pro mě je to též hodně těžké, protože ona když vidí tašku, nějaké věci, okamžitě ví co bude následovat, a potom začne plakat (...) my jsem citové k sobě vázaní hodně jo, z obou stran, jak z její, tak z mojí a myslím, si že to je jeden důvod proč nechce nikam jet, protože ze začátku teda tvrdila, že když musí je, tak at' jedu taky, že ona nepojede beze mě...“

KP2 řeší, že jeho dcera nechce v poslední době odjíždět ke své matce a spojuje tuto neochotu právě se vztahem mezi ním a jeho dcerou, protože mezi nimi je vyvinutá silná citová vazba. KP2 svůj život značně přizpůsobil ve všech směrech právě své dceři, zná návyky dceři, co ráda dělá a snaží se ji ochraňovat a zapojovat do všech možných aktivit, které dělá sám.

KP2: „miluje zvířata, to je na prvním místě, ZOO a podobně, ZOO to je zážitek na dva měsíce, jezdí na koni takže..“

KP2: „No tak já třeba je to o tom, že já pořád mluvím o pořád ji počítám u toho úkolu, u toho u toho, prostě kde jsem tak tam je i ona“

Podobný zájem vidím i u ostatních otců, KP1 se zajímá o nejrůznější záležitosti kolem péče, jak bylo popsáno výše, aby věděl co je normální a co ne. Při rozhovoru o chlapci a jeho každodenních pokrocích ve vývoji se usmívá.

KP1: „Každý den překvapí něčím novým ... tam najednou přejde přes pokoj a takové, že. Člověk má no co hltat“

A zároveň zcela otevřeně dává najevo svůj vztah k synovi, že přestože chlapec je neplánované dítě a péče o něj někdy může být časově i emočně náročná, představa, že byl bez něj dlouhodobě, je pro něho nepředstavitelná. A už při krátkodobých odloučeních v poslední době, kdy o syna se v případě potřeby starají prarodiče v jiném městě, pociťuje silně jeho nepřítomnost.

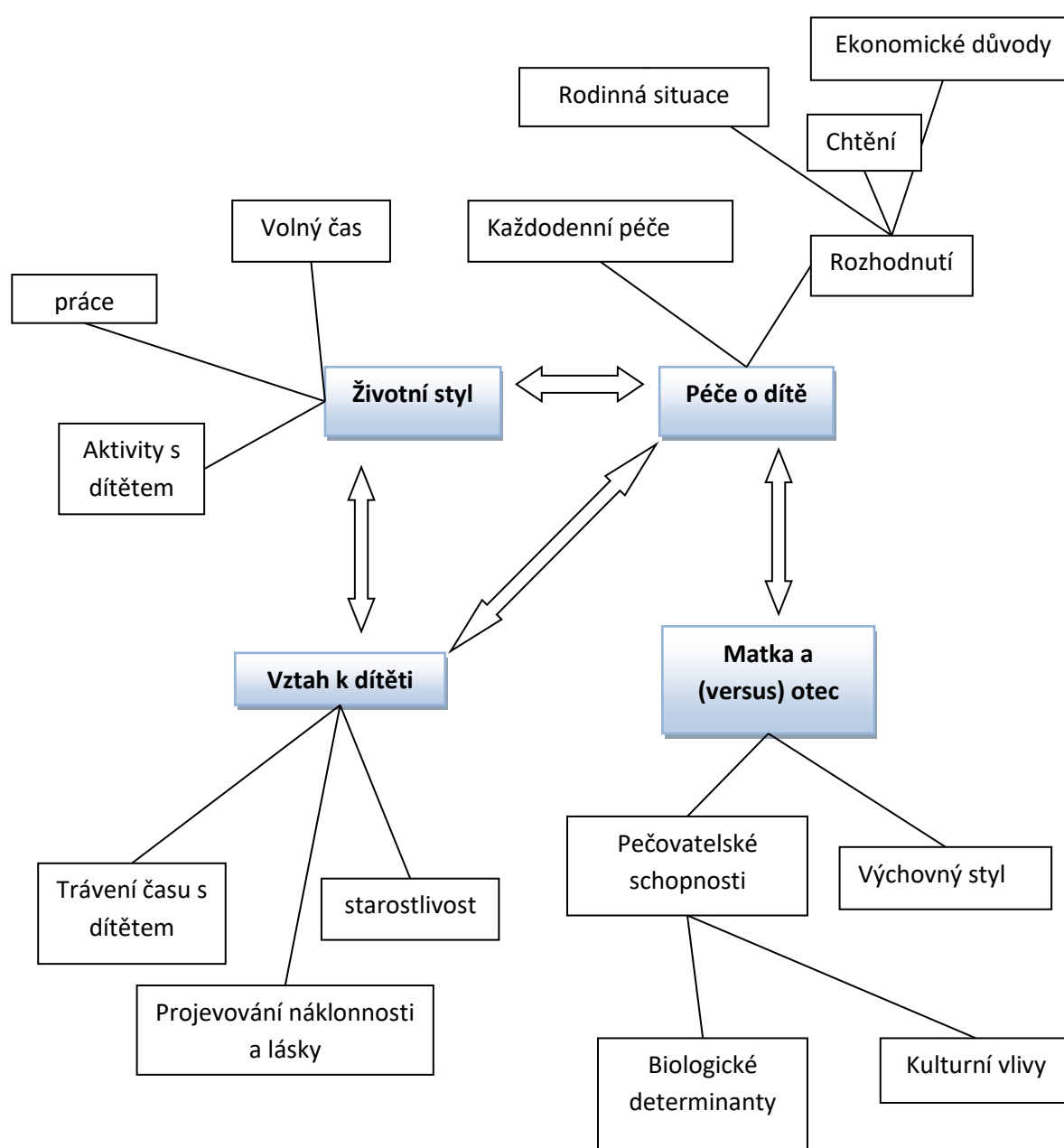
KP1: „první dva dny fajn udělám co potřebuji..(...). tak jsem tam večer seděl v tom obýváku, tak mi bylo smutno, klid, moc klid prostě najednou. Tak se po tobě celý den něco plazí, škemrá a najednou tu bylo ticho aa klid a teď člověk vidí nějaký film, kde tam jsou jiné děcka, že nebo tak a už je smutný, už mu to chybí, už by ho chtěl.“

KP3 má pravděpodobně ze všech otců nejspecifičtější výchovný styl, do značné míry se mu podařilo a daří udržet svůj mladický životní styl a v porovnání s ostatními třemi není otcem, který by příliš otevřeně a verbálně projevoval slovy dítěti náklonnost. Přesto po smrti své ženy nepřemýšlel, nebo alespoň ne zásadně nad možností svěřit dítě do péče někoho jiného. Tráví s dítětem volný čas, zapojuje jej do svých aktivit. Zmiňoval učení jízdy na kole, v plánu pro tento rok má lyžování nebo snowbording, ale jeho popisování každodenních maličkostí jako je výše zmíněné povídání si s dítětem v kočárku nebo vystřihování obrázku během volného odpoledne vypovídají o jeho zájmu trávit čas dítětem.

III.4 Diskuze

Jak bylo vidět již v analýze výsledků, témata v jednotlivých kategoriích se opakovaně prolínala a stejně tak se prolínaly jednotlivé kategorie. Je tak možno mezi nimi pozorovat příčinné vztahy. V následujícím schématu poukazuji na nejdůležitější vztahové vazby, které mě při analýze napadaly.

Obrázek č.1

Jak vidíme z grafu, rozhodování otců pro roli primárně pečující osoby kopíruje tradiční modely, v nichž není běžné, aby otec zastával tuto roli, protože jak nám ukazují statistiky, počet otců zastávajících primární pečující roli je mezi 1 – 3% z celkové množství pečujících v České republice. Objevuje se tak několik významných faktorů. Důvodem může být komplikovaná rodinná situace jako rozvod rodičů v případě KP2 a KP3 nebo nemoc a úmrtí ženy jako u KP4. KP2, KP3 i KP4 byli do role PPO více méně donuceni okolnostmi a nestáli tedy před volbou, zda se o dítě postará žena-matka nebo muž-otec. V podstatě tak spíše stáli před rozhodnutím, zda dítě bude s rodičem nebo s někým „jiným.“ Rozhodli se stát se rodičem na plný úvazek, protože cítili ke svému dítěti vztah i odpovědnost. Zdůraznila bych případ KP2, který je sice ovlivněn rozvodem, nicméně z tradičního pohledu by se na tohoto otce dalo pohlížet jako na výjimku, jako na otce patřící ke skupině těch, kteří upřednostnili vztah k dítěti a vybojovali si jeho svěření do péče, protože přestože podle názoru KP2 v dnešní době není svěření do péče matky již běžnou záležitostí, ve skutečnosti stále silně převládá nad svěřením do péče muže a je tak činěno více méně automaticky. Dle statistik z porozvodových uspořádání je v posledních 15-letech asi 90% dětí svěřeno do výhradní péče matky (Hastrmanová, n.d.).

Jiným důvodem je ekonomická situace. KP1 s partnerkou svou volbou dočasné alternativní péče o dítě zapadli do statistik, podle kterých většina mužů, kteří zůstávají na rodičovské dovolené tak činí z důvodů finančních. (Čermáková & kol., 2000).

Přestože otcové kopírovali tradiční genderové nastavení společnosti, důvod, který se v jejich rozhodnutí odráží je také odpovědnost, kterou vůči dítěti cítili a vztah, který k němu chovali. Několikrát bylo opakováno ze stran otců, že je potřeba chtít se o dítě starat a v případě, že otec chce, může tuto roli vykonávat.

Příkladem převzetí odpovědností a chtění je každý z otců ve výzkumu. KP3 jako otec musel v jedné chvíli zcela změnit svůj přístup k dítěti a z nulového zájmu převzít stoprocentní odpovědnost. KP2 oproti KP3 silnou vazbu na dceru pocíťoval od jejího narození, ale v době rozvodu se svou ženou se musel také přeorientovat na stoprocentní odpovědnost a skutečně silně chtít, aby po ročním soudním procesu získal dceru do péče.

Slovo „chtít“ má význam pak v celém průběhu péče o dítě. Přestože otcové naráželi na skutečnost, že matky mají k péči lepší předpoklad, všichni se vyjádřili v tom smyslu, že nebyl problém naučit se činnostem, které souvisí s péčí o dítě a zároveň upozorňovali, že také ženy se tyto činnosti museli naučit po narození dítěte.

Otcové péči o dítě spojují do značné míry se zajištěním jeho základních životních potřeb, což nepochybně s péčí o takto mále dítě, v tomto výzkumu dítě do 4 let věku, značně souvisí a se zabavením dítěte. Za prvé šlo o uspokojení primárních fyzických potřeb dítěte a za druhé přísun

dostatečného množství podnětů z venčí, což jsou potřeby, které Matějček (1994) uvádí jako jedny z důležitých pro vývoj dítěte.

V analýze vidíme, že otcové se podílejí na všech aspektech starosti o dítě, projevují o své dítě zájem v době nemoci, zapojují je do nejrůznějších činností svého života, byť by některé aktivity mohli převzít jiní lidé v okolí. Samozřejmě je nutno podotknout, že pomoc okolí, blízké rodiny a přátel je v péči o dítě, převážně jedná-li se o rodiče samoživitele, velmi důležitým aspektem. Díky ní má rodič (mimo jiné) prostor „vydechnout“ a v době svého volného času uvolnit stres, který se může hromadit. (Warshak, 1996)

Fakticky se tak dá říci, že mí pečující otcové splňují tři dimenze otcovské role, které poukazují na skutečnou otcovskou účast (involvement), tak jak ji definuje Lamb. Přijali vůči dítěti závazek a odpovědnost a jsou pro dítě dostupní.⁶ Tuto otcovskou účast projevují stejně ti samostatně pečující, jako otec KP1, který o dítě pečuje i s partnerkou.

Analýza jako jedno z hlavních témat dále odkryla, že otcové spatřují rozdíly v péči o dítě matek a jich samotných, fakticky tedy žen a mužů. Přiklání se k názoru, že matka má k dítěti bližší a intimnější vztah než otec a také, že její schopnost pečovat o dítě je přirozenější a automatická. Tento názor je v našich kulturních podmínkách preferován širokou veřejností. Dle Nosála (2003) i u české veřejnosti převládá názor, že péče o dítě je zcela přirozeně doménou žen, a že muži by ji spíše neměli zastávat, protože vhodnými vlastnosti k zajištění výhradní péče o dítě nedisponují.

Otcové také upozorňují na skutečnost, že výchovné styly rodičů jsou rozdílné, hlavní úlohou muže je představovat pro dítě autoritu a dítě vychovávat. Otcové podle nich v porovnání s matkami volí spíše přísnější styl výchovy, matky naopak jsou k dětem benevolentnější a zároveň s ním udržují intimnější vztah, což není doménou muže. Tyto názory komunikačních partnerů jsou v podstatě podobné názoru odborné veřejnosti, která vychází z biologického determinismu. Matka má podle nich k dítěti vytvořen automaticky bližší citový vztah, protože existují značné rozdíly ve vrozené výbavě žen a mužů. Přičemž ženy jsou více schopny vcítit se do citění jiných, mají větší zájem o mezilidské vztahy a celkově jsou lépe vybaveny na to, aby se zabývaly vnitřními záležitostmi rodiny (Matoušek 1993).

Kromě „vrozené vybavenosti“ žen, na kterou upozorňoval hlavně KP4, však byla zmíněna také kulturní podmíněnost péče o dítě, KP1 upozornil na rozdělení rolí mužů a žen hlavně v domácnosti, kdy ženy se orientují spíše na práci uvnitř domu a mohou se tak zároveň věnovat péči o malé dítě, přičemž otcové jsou naopak orientováni směrem ven z domu,

⁶ Viz teoretická část, kap. Otcovská účast

vykonávají práce fyzicky náročné, někdy i nebezpečné a tak pohyb dítěte v tomto prostředí není vhodný.

Dalším faktorem, na který bylo upozorňováno, je skutečnost, že matky poskytují dítěti jiné podněty než muži, a že oba tyto podněty jsou pro optimální vývoj dítěte důležité. Konkrétně KP1 tento fakt zdůrazňoval a fakticky tak poukazoval na psychologický proces triangulace, který vyjadřuje vztahy mezi otcem, matkou a dítětem a poukazuje na jejich vzájemné ovlivňování. Díky tomu trojrozměrnému vztahu je dítě schopno odpoutat se od dyadického vztahu matka-dítě, přijmout další citový vztah s otcem a v budoucnu tak vést samostatný citový život (Bakalář, 2002)

Otcové tedy dávají do souvislosti biologickou i kulturní podmíněnost rodičovského chování, a to stejně jako Matějček (1994), který poukazuje na skutečnost, že nemůžeme vyloučit biologii, ale musíme její aspekty kombinovat s naučeným chováním. Jsou si vědomi skutečnosti, že pro vývoj dítěte je důležité mít ve svém okolí zástupce obou pohlaví, ale také toho, a to nejvíce KP2 a KP3, kteří mají zkušenost s nízkou mírou mateřského zájmu, že být matkou/otcem zároveň neznamená mít dobré výchovné předpoklady a být tak vhodnou osobou pro péči o dítě. Protože jak vidíme z textu Bakaláře (2002) výchovné předpoklady rodičů nejsou založeny na pohlaví, ale na osobnostních charakteristikách jedinců a vztahu mezi dítětem a rodičem. A pečovat tak o dítě fakticky může stejně kvalitně muž i žena.

S příchodem dítěte do rodin nastávají změny jak ve vztazích partnerů, tak v jejich každodenních činnostech, mění se jejich zaměřenost a do popředí se dostává rodičovství. Plaňava upozorňuje na skutečnost, že po narození dítěte je v centru dění dyáda matka-dítě, otcové ustupují do pozadí, ale zároveň jsou pro matku i dítě potřební a byť se skutečnými otci nerodí, stávají se jimi (Plaňava, 1998). V případě pečujících otců však nelze říct, že otec ustupuje do pozadí, harmonogram otce se oproti nepečujícím otcům nebo přesněji otcům, kteří nezastávají roli PPO podstatně uzpůsobuje potřebám dítěte. Otcové se vzdávají své práce a velkou část svého dosavadního životního stylu, který je v tradičním pojetí u mužů zaměřen na vnější vztahy spíše, než domácnost se přesouvá právě do domácnosti a záležitosti kolem ní.

Práce je jedním z hlavních aspektů, kolem kterého se tedy staví aktivity muže. Mí otcové se po přijetí primární pečující role na čas vzdali svých hlavních pracovních aktivit zcela, ale i v této době se někteří z nich, pracovní angažovali. Každopádně z výzkumné analýzy vyplývá, že práce je jednou z významných otázek otcovské péče.

Otcové s výhradní péčí se vzdali své hlavní pracovní aktivity na určitou dobu zcela. V případě KP3 bylo toto rozhodnutí značně ovlivněno neochotou zaměstnavatele vyjít vstříc potřebám pečujícího otce. Jak píše Warshak „*Zaměstnavatelé očekávají, že pro muže bude prvořadou*

záležitostí jejich zaměstnání. Projevují jen málo pochopení pro otce, kteří musí zvládat jak svou práci, tak závazky spojené s péčí o dítě.“ (1996, str. 79)

KP1 jako OSVČ se svých pracovních aktivit nevzdal, ale byl nucen je odsouvat do pozadí, aby se mohl o syna starat. KP1 považuje práci za velmi důležitý aspekt svého života, a poukazoval na její důležitost i pro něj osobně, asi nejvíce ze všech otců, ale stejně jako u ostatních bylo hlavním důvodem jeho zájmu o práci a v konečné fázi i důvodem pro konečnou změnu rodinného modelu, zajištění rodiny po ekonomické stránce. Přestože tak určitou dobu ustupovalo zaměstnání potřebám dítěte, v době, kdy to z ekonomického hlediska přestalo být možné, začali zvažovat varianty a připravovat situaci pro možnost návratu do zaměstnání a ekonomického zabezpečení rodiny.

Jak píše Warshak: „*Otcové s výhradní péčí a matky v totéž postavení mají mnoho problémů totožných. Musí v jedné osobě převzít odpovědnost za domácnost a za děti, což je obvykle práce pro dvě osoby, a současně zvládat nároky svého povolání.“ (1996, str. 80)*

Je patrné, že životný styl pečujících otců se z velké části točí právě mezi prací a péčí o dítě a jiné aktivity značně ustupují do pozadí. Vesměs se jedná o stálou kombinaci těchto dvou činností a dalo by se říci volný čas je pak vyplněn aktivitami s dítětem. Jak řekl KP2 ve všech činnostech je potřeba počítat s dcerou a plánovat jiné aktivity dlouho dopředu, tak aby bylo postaráno o dítě.

Ve výpovědi KP4 je vidět, že jako otec, který v této době je zaměstnán pouze příležitostně, má relativně více prostoru pro manipulaci. Ve svém postavení má tedy možnost, věnovat se kromě práce a péče o dítě, také osobním zájmům a přátelům, což také aktivně praktikuje. Nicméně i z jeho výpovědi lze vyčíst plnohodnotné zapojení syna do svého života, které je upřednostňováno před jinými aktivitami.

V životním stylu otců vidíme snahu o skloubení práce, péče o dítě i osobního života, přičemž osobní život často ustupuje. To poukazuje na otcovský zájem o dítě a větší zaměřenost na dítě než sám na sebe. Zároveň někdy dítě musí ustoupit ekonomickým potřebám rodiny a tento faktor pak poukazuje na odpovědnost otců.

Na kvalitu vztahu mezi otci a jejich dětmi není možné z tohoto výzkumného projektu usuzovat. Nicméně mám-li vycházet z analýzy rozhovoru, pak je v ní zaznamenáno mnoho významných prvků, které ukazují na vazbu mezi otci a jejich dětmi, na lásku otců k dětem a na snahu otců, dělat pro ně to co považují za nejlepší.

Bowlby a Ainsworth říkali, že citová vazba (attachment) se rodí mezi dítětem a pečující osobou již vzápětí po narození a toto pouto pak ovlivňuje život jedince v průběhu celého dalšího

života. Přestože v původních výzkumech figurovaly výhradně ženy jako pečující osoby, v pozdějších letech sám Bowlby vyjádřil názor, že tyto závěry je potřebné revidovat (Madsen, Lind, & Munck, 2002).

Na případu KP2 i KP3 vidíme zřetelně vystupující citovou vazbu. KP2 několikrát poukazoval na vztah se svou dcerou, která nerada otce opouští v případech odjezdů ke své matce nebo při prvních nástupech do školky. Stejně tak radost KP3 syna při jeho návratu ukazuje blízký vztah mezi nimi. KP1 zase opakovaně zmiňoval, jakou radost mu činí vidět pokroky, které syn dělá a jak se těší na další dny, roky a jeho celkový růst a vývoj.

Děti KP2,3 i 4 byli v průběhu svého života vystaveni kritickým situacím, rozvodu rodičů a úmrtí matky, s tím, že právě k úmrtí matky syna KP4 došlo, dle teorie attachmentu v kritickém období dvou a půl let dítěte, které je právě charakteristické vyhraněným citovým přilnutím a separace od pečující osoby, tak může mít pro dítě značně nepříznivé důsledky (Kulíšek, 2000). Nicméně přestože otcové nepopírají skutečnost, že překonat období po odchodu ženy bylo náročné jak pro ně samotné, tak pro dítě, tak se svému dítěti snažili péči a zájmem pomoci překonat toto období a nabídnout mu ve všech směrech podmínky pro optimální vývoj. Jak KP4 přiznává, útěchou synovi v té době byla z velké části babička, se kterou si chlapec matku spojoval, zároveň však chlapec mohl vycházet ze vztahu, který si vypěstoval k otci před matčíným úmrtím, kdy se o něj starali společně.

Otcové prokazovali zájem o své děti v průběhu celého rozhovoru a stejně tak výpověďmi i přímo verbálně prokazovali náklonnost a lásku k dítěti. Jak napsala Goetz (1998), ideální otcové považují za svou prioritu být zde pro své děti, vyjadřovat mu svou náklonnost, trávit s ním čas, zapojovat je do svých aktivit a ochraňovat je. Z analýzy vyplývá, že otcové účastníci se výzkumu se k právě k péči o dítě tímto způsobem stavěli.

Vztah mezi otcem a dítětem souvisí s v určitých směrech s rozhodnutím přijmout roli PPO a zároveň přijetí této role pak vztah silně upevňuje. Vztah se promítá do stylu i zvládání každodenní péče o dítě, protože co více ukazuje na vztah k dítěti než chtít se vyrovnávat s překážkami, a tak učit se znát své dítě, pečovat o něj a snažit se žít tak život takovým stylem, který bude nejvhodnější pro dětský vývoj.

III.5 Kritické zhodnocení

Pro výzkum jsem zvolila kvalitativní desing a i po jeho realizaci jsem přesvědčena, že kvalitativní desing byl nejlepší variantou pro realizaci výzkumu tohoto charakteru. Nicméně jsem si vědoma, že jako takový má v sobě omezení. Jedním z nich je z důvodu malého vzorku nemožnost zobecňovat zjištění mimo výzkumný vzorek.

Mým původním záměrem bylo realizovat rozhovory s větším množstvím komunikačních partnerů a v úplně první chvíli jsem chtěla do projektu zapojit také ženy. Protože se mi však nepodařilo najít více otců, kteří by měli zájem se výzkumu zúčastnit, a to přesto, že jsem se pokusila najít otce i prostřednictvím internetového serveru Táta doma zaměřeného přímo na pečující otce, výzkum jsem omezila 4 čtyři zúčastněné.

Protože zúčastnění otcové ve třech případech nežijí s matkou svých dětí ani s jinou ženou, rozhodla jsem se rozhovor realizovat pouze s muži. Pokud by tomu tak nebylo, o rozhovory bych požádala také ženy a jsem přesvědčena, že celý výzkum by dostal jiný rozměr, a to z toho důvodu, že vidím značný rozdíl mezi rodičem samoživitelem/samopečovatelem a rodiči, kteří žijí společně v jedné domácnosti s dětmi a více či méně se na výchově podílejí oba, a to bez ohledu na to, zda roli PPO zastává muž nebo žena.

Na druhou stranu si však myslím, že právě na otcích výhradně pečujících je právě nejlépe vidět jejich angažovanost do výchovy a péče o dítě. A právě v tomto směru považuji konečnou volbu výzkumného vzorku za pozitivní, protože nabídla jak vhled do skutečně samostatné otcovské péče, tak také určitou možnost srovnání ne/samoživitel.

Vzhledem k výše řečenému si myslím, že výzkum je možné a bylo by také přínosné jej realizovat v jiných alternativách, např. právě na výzkumném vzorku mužů v PPO žijících v partnerském vztahu s matkou dítěte a sledovat tak vazby vytvořené mezi matkou a dítětem otcem a dítětem.

Určitým blokem mého výzkumu byla má malá zkušenost s vedení rozhovoru. Přestože jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor, místy jsem měla pocit, že rozhovor je více strukturovaný, než by bylo vhodné. Původní záměr klást jen minimum otázek byl zbořen tím, že otcové nebyli příliš sdílní, hlavně v počátku rozhovoru.

Výzkum je subjektivní výpovědi zmíněných mužů, je tedy potřeba brát v úvahu, že jejich výpovědi mohou být zkreslené např. snahou prezentovat se v lepším světle nebo i jejich subjektivním přesvědčením o přesnosti své odpovědi, nicméně hledat objektivní odpověď ve výpovědi o vlastní zkušenosti považuji za nemožné.

Na závěr považuji za důležité zmínit, že výzkum může být ovlivněn také mou osobou výzkumnice. Protože i když jsem sama za sebe přesvědčena, že bych v budoucnu ráda praktikovala alternativní model výchovy a alespoň na čas angažovala otce svého dítěte do role PPO, musím přiznat, že jsem do výzkumu vstupovala s určitými pochybnostmi ve schopnosti otců, převážně mladých otců samoživitelů, zastat samostatně pečovatelskou úlohu. Nicméně účast na tomto výzkumu mi pomohla tyto pochybnosti z největší části odstranit.

IV. ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem zaměřila na téma otců v roli primárně pečující osoby. V teoretické části jsem představila základní témata související s péčí o dítě a celou problematiku jsem se pokusila zasadit do psychologického, ale také částečně sociologického kontextu. Mým cílem bylo v teoretické části představit problematiku z různých směrů a snažit se realizovaný výzkum odprostit od mých vlastních názorů a očekávání. Poukázala jsem na skutečnost, že na úrovni vědecké psychologické obce se potýkáme s dvěma názory na pečovatelské předpoklady a schopnosti otců. Některé vycházejí z biologického determinismu, jiné spíše poukazují na kulturní podmíněnost. Také jsem ukázala, že mnohé současné výzkumy prokazují pečovatelské schopnosti otců a zároveň důležitost otce pro optimální vývoj dítěte. V neposlední řadě bylo řečeno, že nikde není zaručena kvalita či trvalost otcovské (i mateřské) péče, a že chceme-li skutečnou péči u rodiče nalézt, musíme vycházet z více předpokladů než jen množství času stráveného s dítětem.

V praktické části práce jsem představila realizovaný výzkum o subjektivních výpovědích otců o zkušenostech s rolí PPO a kladla jsem si otázku jak se otcové v roli PPO vyrovnávají s každodenní péčí o dítě. Odpovědi jsem se pokusila co nejvíce přiblížit v diskuzi, která shrnuje poznatky analýzy a poukazuje tak na odpovědnost, zájem a lásku, se kterou otcové k péči o děti přistupují.

Protože do výzkumu jsem vstupovala s určitou mírou nedůvěry a pochybnostmi v pečovatelské schopnosti otců a vystupuji z něj přesvědčena o jejich schopnostech a zároveň obohacena o mnohé nové poznatky, jsem velmi vděčná za možnost nahlédnout do každodenních činností těchto rodin a zároveň velmi oceňuji ochotu otců podělit se o část svého soukromí i ne vždy právě šťastnou minulost.

V. LITERATURA

1. Aronson, E., Wilson, T., & Akert, R. (2005). *Social psychology*. New Jersey: Pearson Education.
2. Bakalář, E. (2002). *Průvodce otčovstvím aneb bez otce se nedá (dobře) žít*. Praha: Vyšehrad.
3. Bowlby, J. (1967). *Child care and the growth of love*. Harmondsworth: Penguin.
4. Burgessová, A. (2004). *Návrat otčovství*. Brno: Jota.
5. Cabrera, N. J., Tamis-LeMonda, C. S., Bradley, R. H., Hofferth, S., & Lamb, M. E. (1/2 2000). *Fatherhood in the Twenty-First Century*. Získáno 15. 11 2009, z Wiley InterScience: <http://www3.interscience.wiley.com/cgi-bin/fulltext/119002907/PDFSTART>
6. Čermáková, M., & kol. (2000). *Souvislosti a změny genderových diferencí v české společnosti v 90 letech*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
7. Čuhelová, M. (2006). *Proměny mateřství (Prožívání mateřství třemi generacemi)*. Brno: Diplomová práce. Masarykova Univerzita. Fakulta sociálních studií. Katedra psychologie.
8. Geiger, B. (1996). *Fathers as Primary Caregivers*. Westport, Conn.: Greenwood Press.
9. Hamplová, D. (2000). Postoje k manželství a rodičovství. V L. F. kol., *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství* (stránky 67 - 98). Praha: Sociologické nakladatelství.
10. Hastrmanová, Š. (nedatováno). *Pohledy expertů na problematiku porozvodového řízení*. Získáno 6. 12 2009, z Sociologický ústav AV ČR: <http://www.soc.cas.cz/info/cz/25047/Pohledy-expertu-na-problematiku-porozvodoveho-rizeni.html>
11. Holmes, J. (1999). *John Bowlby & Attachment Theory*. London: Routledge.
12. Horská, P. (2003). Z historie role ženy-matky a ženy-partnerky. V A. Vodáková, O. Vodáková, & kol., *Rod ženský* (stránky 90-103). Praha: Sociologické nakladatelství.
13. Howe, D., & kol. (1999). *Attachment theory, child maltreatment and family support: a practice and assessment model*. London: Macmillan.
14. Chmelářová, H. (2008). Tátové v historii. V L. Sedláček, & K. Plesková, *Aktivní otčovství* (stránky 24 - 35). Brno: NESEHNUTÍ.
15. Chorvát, F. (1986). *Byť dobrým otcom - povinnosť, či túžba*. Martin: Osveta.
16. Kulíšek, P. (2000). Problémy teorie raného citového přilnutí (attachment). *Československá psychologie*, 5, 404 - 423 .
17. Madsen, S., Lind, D., & Munck, H. (2002). *Fædres tilknytning til spædborn*. Copenhagen: Hans Reitzels Forlag.

18. Maříková, H. (1999). *Muž v rodině: Demokratizace sféry souákmomé*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
19. Matějček, Z. (1994). *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál.
20. Matějček, Z. (1994). *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál.
21. Matějček, Z. (1986). *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum.
22. Matějček, Z. (2005). *Výbor z díla*. Praha: Karolinum.
23. Matějček, Z., & Dytrych, Z. (1994). *Děti, rodin a stres*. Praha: Galén.
24. Matějček, Z., Bubleová, V., & Kovařík, J. (1995). Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace: I. část. Děti z dětských domovů ve svých čtyřiceti letech. *Československá psychologie*, r. 39, č. 6 .
25. Matoušek, O. (1993). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství.
26. Mioviský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing.
27. Možný, I. (1990). *Moderní rodina: (mýty a skutečnost)*. Brno: Blok.
28. Možný, I. (2006). *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství.
29. *My father who fathered me: What research tells us about Caribbean Fathers*. (2008). Získáno 18. 11 2009, z <http://www.ccsi-info.org/UserFiles/File/Microsoft%20Word%20-%20MY%20FATHER%20WHO%20FATHERED%20ME%202-Policy%20Brief%201.pdf>
30. Nešporová, O. (24. 7 2006). *Životní styl rodin s otci na rodičovské dovolené - výzkum*. Získáno 28. 10 2009, z Gender & Sociologie: <http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2006072402>
31. Nosál, I. (2003). Diskurzy a reprezentace dětství ve věku nejistoty. V P. Mareš, T. Potočný, & eds., *Modernizace a česká rodina* (stránky 177-188). Brno: Barriister & Principal.
32. Patterson, J. M. (2008). Fathering in Diverse Social Contexts. *Healthy Generation - fatherhood*, vol. 8, issue 2 , stránky 4-5.
33. Pavlát, j. (2008). Otcovství, děti a rodina. *Česká a slovenská psychiatrie r. 104, č.4* , stránky 189-195.
34. Plaňava, I. (1998). *Spolu každý sám: v manželství a rodině*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
35. *Počet mužů na rodičovské dovolené*. (31. 8 2009). Získáno 4. 11 2009, z Táta doma: <http://www.tatadoma.cz/detail.asp?id=23>

36. Pugh, M. (2000). *Women and The Women's Movement in Britain, 1914 - 1999, 2nd edn.* Basingstoke: Macmillan.
37. Robertson, P. (1995). Home as A Nest. V L. d. Mause, *The History of Childhood* (stránky 410-442). Northvale: Jason Aronson Inc.
38. Singly, F. d. (1999). *Sociologie současné rodiny.* Praha: Portál.
39. Strauss, A., & Corbin, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu.* . Boskovice: Albert.
40. Sullerotová, E. (1998). *Krize rodiny.* Praha: Karalimum.
41. Šmídová, I., & ed. (2008). *Pečovatelská otcovství: zkušenost a genderové vztahy.* Brno: FSS MU.
42. *The Father Factor: Facts of Fatherhood.* (nedatováno). Získáno 20. 11 2009, z National Fatherhood Initiative: http://www.fatherhood.org/father_factor.asp
43. Viktorinová, E. (2007). *Otcovská odpovědnost.* FSS MU Brno, Katedra psychologie, Diplomová práce .
44. Warshak, R. (1996). *Revoluce v porozvodové péči o dítě.* Praha: Portál.